

Research Paper

Sociological Study of Obstacles to Industrial Development in Ilam Province in Line with Regional Planning and Sustainable Development

Morad Yaganeh¹, Soroush Fathi^{*2}, Bagher Saroukhani³, Khalil Mirzaee

1. PhD student, Department of Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
2. Associate Professor, Department of Sociology, West Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
3. Professor, Department of Sociology, Science and Research Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran
4. Associate Professor, Department of Sociology, Roudehen Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Abstract

PP: 303-322

Use your device to scan and
read the article online

Keywords:

*Ilam, Development,
Economy, Politics.*

The issue of development is one of the issues that is discussed not only in the field of sociology of development, but also in many areas of sociology in particular and social sciences in general. For this purpose, in this research, the obstacles to the development of industries in Ilam province and its sociological study were investigated in order to strengthen the platform and introduce the capacity and capabilities of the province to the country. For this purpose, semi-structured interviews were conducted with 18 experts and informants. The exploratory concepts resulting from these interviews were based on the nature and related concepts of 124 open codes, after which the researcher reached saturation and the interviews ended. In the following, MaxQda 2018 software was used to perform the central categorization and the main categorization, and finally 124 open codes, 39 central codes, and 20 selective codes were obtained, which are categorized as causal factors, interventionists, consequences, The strategies were put in context. After identifying the codes, CVR and CVI were used to check the validity of the obtained qualitative codes. Finally, after proving the validity of the qualitative codes, a questionnaire of 100 questions was designed and distributed among 140 experts and industrial owners. After extracting the codes and categorizing them, the calculated concepts were divided into six elements (causal conditions, central phenomenon, strategies, consequences, intervention conditions and background conditions). According to the results of this research and based on the key categories extracted from the coding, we can consider.

Citation: Yaganeh, M., Fathi, S., Saroukhani, B & Mirzaee, Kh. (2024). **Sociological Study of Obstacles to Industrial Development in Ilam Province in Line with Regional Planning and Sustainable Development.** *Geography(Regional Planning)*, 13 (Special Issue 1), 303-322.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.178203.1876

* **Corresponding author:** Soroush Fathi, **Email:** fathi.sorosh@gmail.com

Extended Abstract

Introduction

Industry and industrialization, despite their relatively short history of less than three centuries, have had profound effects on humans and their environment. The Industrial Revolution in Western Europe and its spread to other parts of the world established industrialization as a primary approach to economic development in developing countries (IRNA, 2019). Today, development is closely associated with industrialization, which contributes to economic growth and improved public living standards (Ghasemi, 2008). Development is a complex process involving economic, social, cultural, and political changes (Qorbani, 2016). Modernization theories, synonymous with development, examine the transition to modern societies and were the dominant theories until the 1970s (Aziz & Ghafari, 2005). Modernization is described as a process of change towards modern and developed systems (Eisenstadt, 1960; Moore, 1965). These theories address economic, social, and psychological changes and emphasize the need for progress (Ritzer, 1995; Lerner, 2004). In Iran, industrial development is recognized as a driving force for economic growth and improved social welfare (Salimi Far, 2003). Research indicates that social capital and institutional quality are key factors in industrial development (Akbari et al., 2019; Ghazani et al., 2018). In Ilam Province, challenges such as the Iran-Iraq War and lack of infrastructure present significant obstacles to industrial development (Nili et al., 2003).

Methodology

This study aims to develop a model addressing causal, contextual, intervening factors, strategies, and outcomes related to underdevelopment in Ilam Province, using grounded theory methodology. It is a fundamental, empirical research, with data collected through interviews and analyzed using a mixed exploratory approach. The research employs grounded theory to understand various factors influencing underdevelopment, utilizing semi-structured interviews for qualitative data and structural equation modeling for quantitative analysis. The study includes interviews with

experts in three categories: development and economics scholars, industry managers, and administrative experts. A sample of 140 participants, including industrial unit owners and development experts, was used. Data collection continued until theoretical saturation was achieved with 18 targeted interviews. Qualitative data were analyzed using MaxQDA software, while quantitative data were analyzed with SPSS and SmartPLS software for structural equation modeling. The research phases included reviewing literature, qualitative data collection and analysis, and quantitative data collection and analysis. The study ensures reliability and validity through various methods, including triangulation and factor analysis.

Results and Discussion

This study aimed to identify and analyze the factors related to the underdevelopment of the industrial sector in Ilam Province using Grounded Theory. The research consisted of three main stages: collecting qualitative data through interviews with three groups of industry and development experts, analyzing the data to extract initial, axial, and selective codes, and finally developing the final model. In the first stage, 124 open codes, 39 axial codes, and 20 selective codes were extracted and categorized into causal factors, intervening factors, outcomes, strategies, and contextual factors. These codes included important categories such as managerial weaknesses, motivation crises, and environmental conditions. The results indicate that the main categories include causal conditions (such as particularism and managerial weaknesses), contextual conditions (negative bureaucracy and weak collective work culture), and intervening conditions (motivation crises and environmental conditions). Additionally, outcomes like the bloating of the public sector and the reinforcement of anti-production culture were identified. The study emphasizes the importance of reforming mental structures and addressing issues of particularism and tribalism to achieve industrial development.

Conclusion

Development is a critical topic discussed across various fields, including sociology and social sciences. Sociologists distinguish

between "growth," which refers to material progress and economic production, and "development," which encompasses progress in all aspects of life. This distinction leads to discussions of economic, political, social, cultural, and human development. Despite significant investments in Ilam Province, including resources allocated over the past decade, it remains underdeveloped compared to other regions. Factors such as its remote location, challenging geography, inadequate infrastructure, and administrative inefficiencies contribute to this issue. The province's lack of investment attraction is exacerbated by poor management, insufficient

interaction with foreign diplomats, and inadequate promotional efforts. The research aligns with modernization theories, suggesting that Ilam's geographical and environmental conditions hinder development. Additionally, it supports Schumpeter's view on the importance of social and political conditions for economic activity. The study proposes the "Duality of Environment and Politics" theory, identifying key barriers to industrial development in Ilam, including local particularism, managerial weaknesses, and negative bureaucratic impacts.

References

1. Abraham, M. Francis. (1997). *Modern sociological theory*.
2. Adhami, A. R., & Hatefi, A. (2017). Cultural dimensions of economic development and associated social factors. *Journal of Economic Sociology and Development*, 2(Autumn & Winter), 75-95. [In Persian]
3. Afroug, E. (2014). *Us and modernization*. Tehran: Sureh Mehr Publishing Company. [In Persian]
4. Akbari, H., Sadeghi Varai, G., & Salar, A. (2019). Longitudinal-national study (1990-2014) of the role of social capital in industrial development. *Journal of Social Capital Management*, 6(2), 45-68. [In Persian]
5. Azkia, M. (1999). *Sociology of development and rural underdevelopment in Iran (8th ed.)*. Tehran: Ettelaat Publications. [In Persian]
6. Davari, A., & Reza Zadeh, A. (2014). *Structural equation modeling with software*. Tehran: Jihad University Publications. [In Persian]
7. Derakhshani Darabi, K., & Mohannadfar, Y. (2020). Ranking of factors affecting industrial development: A case study of Lorestan Province. *Journal of Economic Growth and Development Research*, 10(39), 133-148. [In Persian]
8. Eisenstadt, S. N. (1960). *Modernization: Protest and change*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
9. Eisenstadt, S. N. (1998). *Modernization: Protest and change*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. [In Persian]
10. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing*, 18(1), 39-50.
11. Ghafari, G., & Azkia, M. (2014). *Sociology of development*. Tehran: Keyhan Publishing. [In Persian]
12. Ghasemi, Y. (2008). Assessment of development management methods in Iran. *Social Sciences Letter*, 16(33), 112-126. [In Persian]
13. Ghazani, E., Bijani, M., & Chidari, M. (2018). Analyzing the effects of social capital on the development of natural tourism in rural areas of Mazandaran Province. *Journal of Spatial Economics and Rural Development*, 7(4), Winter 2018. [In Persian]
14. Ghorbani, F. (2016). Development of tourism with emphasis on culture and art. *Tourism Quarterly*, 9(35), 67-84. [In Persian]
15. IRNA. (2019, September 15). *Structural problems in the automotive industry*. Retrieved from <https://www.irna.ir/news/104068>. [In Persian]
16. Keshavarzian Pivasti, A., & Azimi Chenaz, A. (2008). Examination of institutional barriers to industrial investment: A case study of West Azerbaijan Province. *Economic Journal*, 8(81 & 82), 69-104. [In Persian]
17. Lawson, R. B., & Shen, Z. (1998). *Organizational psychology: Foundation and application*. Oxford University Press.
18. Lerner, D. (2004). *Passage from traditional societies through modernization of the Middle East* (translated by G. Khajeh-

- Sarvi). Tehran: Strategic Studies Research Institute. [In Persian]
19. Moor, E., & Wiler, M. (1965). The impact of industry. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
20. Nili, M., et al. (2003). Summary of the studies on the national industrial development strategy plan. Tehran: Sharif University of Technology Press. [In Persian]
21. Papli, M. H. (2002). Tradition and modernity. Geographical Research Quarterly, 17(2-3), 31-44. [In Persian]
22. Parsi, H. R., & Kiai, H. (2016). The impact of industrial development on the social status of the people of Assaluyeh and the role of media in local participation. Journal of Social Studies and Research in Iran, 5(9), 89-108. [In Persian]
23. Pearce, Charles Kimber. (1997). Walt Whitman Rostow rhetoric of modernization: Cold War economic foreign policy advocacy and social scientific argumentation (Ph.D. thesis). State University of Pennsylvania.
24. Pitt, R., & Wick, E. H. (2005). Theories of development (translated by M. Azkia et al.). Tehran: Loya Publishing. [In Persian]
25. Ranis, G., Stewart, F., & Ramirez, A. (2013). Economic growth and human development. World Development, 8(2), 45-61.
26. Ritzer, G. (1995). Foundations of sociological theory (translated by T. Azadarmaki). Tehran: Simorgh Publishing. [In Persian]
27. Rox, B., & Ryan, B. (1990). Theories of underdevelopment (translated by A. Hashemi Gilani). Tehran: Safir. [In Persian]
28. Saadat Yar, F. S., Vazifeh, Z., Yaghoubi, N., & Roshan, S. A. (2018). Examination of obstacles and limitations facing industrial clusters: A qualitative study. Business Management Perspectives, 17(33), 121-150. [In Persian]
29. Sabatier, P. A., & Weible, C. M. (2007). The advocacy coalition framework: Innovations and clarifications. In Theories of the policy process (pp. 189-220). Westview Press.
30. Saei, A. (1998). Political economic issues of the third world. Tehran: Organization for Study and Compilation of University Humanities Books (SAMT). [In Persian]
31. Salimi Far, A. (2003). Development economics. Tehran: Moayed Publications. [In Persian]
32. Shahraki, A. (2013). Examination and ranking of barriers to industrial development and proposed solutions in Sistan and Baluchestan Province. Management Improvement, 7(4), 67-82. [In Persian]
33. T., B. Baturmor. (2005). Sociology (translated by S. H. Kalmachahi). Tehran: Pocket Books. [In Persian]
34. Thitty, Christian. (2005). Urbanization in relation to socio-economic development (Ph.D. thesis). University of Akron.
35. Tosli, G. (1992). Sociological theories. Tehran: Samt Publishing. [In Persian]
36. Wago, S. (1993). Introduction to theories and models of social change (translated by A. Ghoruri-Zadeh). Tehran: Jihad University Publications. [In Persian]
37. Ward, Robert. (1969). Political modernization. World Politics, 15(4), 523-535.

مقاله پژوهشی

بررسی جامعه شناختی موانع توسعه صنایع در استان ایلام در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار

مراد یگانه: دانشجوی دکتری، گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

سروش فتحی*: دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

باقر ساروخانی: استاد گروه جامعه‌شناسی، واحد علوم و تحقیقات، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

خلیل میرزایی: دانشیار گروه جامعه‌شناسی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

اطلاعات مقاله	چکیده
<p>شماره صفحات: ۳۰۳-۳۲۲</p> <p>از دستگاه خود برای اسکن و خواندن مقاله به صورت آنلاین استفاده کنید</p> 	<p>موضوع توسعه یکی از موضوعاتی است که نه تنها در حوزه‌ی جامعه‌شناسی توسعه، بلکه در بسیاری از حوزه‌های جامعه‌شناسی به‌طور اخص و علوم اجتماعی، به‌طور اعم، مورد بحث قرار می‌گیرد. بدین منظور در این تحقیق به شناسایی موانع توسعه صنایع در استان ایلام و بررسی جامعه‌شناختی آن به منظور تقویت بستر و معرفی ظرفیت و توانمندی‌های استان به کشور پرداخته شد. برای این منظور با تعداد ۱۸ نفر از خبرگان و مطلعین مصاحبه‌هایی از نوع نیمه‌ساختاریافته انجام شد. مفاهیم اکتشافی حاصل از این مصاحبه‌ها براساس ماهیت و مفاهیم مرتبط ۱۲۴ کد باز بود که بعد از آن محقق به اشیاع رسید و مصاحبه‌ها پایان یافت. در ادامه جهت انجام مقوله‌بندی محوری و مقوله‌بندی اصلی از نرم‌افزار MaxQda 2018 استفاده شد که در نهایت ۱۲۴ کد باز، ۳۹ کد محوری و ۲۰ کد انتخابی حاصل شد که در دسته‌بندی‌های عوامل علی، مداخله‌گر، پیامدها، راهبردها، زمینه‌ای قرار داده شدند. پس از شناسایی کدها، جهت بررسی روایی کدهای کیفی به‌دست آمده، از CVI و CVR استفاده شد. نهایتاً بعد از اثبات روایی مناسب کدهای کیفی، پرسشنامه‌ای ۱۰۰ سوالی طراحی شد و بین ۱۴۰ نفر از خبرگان و صاحبان صنایع توزیع شد. پس از استخراج کدها و مقوله‌بندی مربوط به آنها، مفاهیم احصاء شده در شش عنصر (شرایط علی، پدیده محوری، راهبردها، پیامدها، شرایط مداخله‌ای و شرایط زمینه‌ای) تقسیم‌بندی شدند. با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش و بر اساس مقوله‌های محوری مستخرج از کدگذاری می‌توان "دوگانه بوم و سیاست" را به عنوان نظریه‌این پژوهش در نظر گرفت. در توضیح این نظریه نیز می‌توان گفت که شرایط محیطی که شامل محدوده جغرافیایی، زیرساختی و ..... می‌باشد باعث عدم توسعه صنعت در استان شده است. همچنین بحث سیاست که به موانع مدیریتی اشاره دارد و موانع مدیریتی نیز در دو سطح کلان (دستگاه‌های دولتی و نهادها) و مدیریت واحدهای تولیدی و صنعتی نیز از عوامل اصلی توسعه نیافتگی صنعتی استان ایلام به شمار می‌رود.</p>

واژه‌های کلیدی: ایلام، توسعه، اقتصاد، سیاست

استناد: یگانه، مراد؛ فتحی، سروش؛ ساروخانی، باقر و میرزایی، خلیل (۱۴۰۲). بررسی جامعه‌شناختی موانع توسعه صنایع در استان ایلام در راستای برنامه ریزی منطقه‌ای و توسعه پایدار. فصلنامه جغرافیا (برنامه‌ریزی منطقه‌ای)، دوره ۱۳ (ویژه‌نامه ۱)، ۳۰۳-۳۲۲.

DOI: 10.22034/jgeoq.2023.178203.1876

مقدمه

صنعت و صنعتی شدن با وجود عمر کمتر از سه قرن، تأثیرات عمیقی بر انسان و محیط زندگی او گذاشته است. با انقلاب صنعتی در اروپای غربی و گسترش آن به سایر نقاط جهان، صنعتی شدن به عنوان یکی از رویکردهای اصلی توسعه اقتصادی در کشورهای در حال توسعه مطرح شده است. صنعت به دلیل نقش مهم در تولید، خودکفایی، اشتغال و معیشت جامعه، بر سرنوشت و موفقیت کشورها تأثیرگذار است (ایرنا، ۱۳۹۸). امروزه توسعه‌یافتگی با صنعتی شدن مرتبط است و توسعه صنایع با رشد اقتصادی و بهبود سطح زندگی عمومی همراه است. توسعه فرایندی پیچیده است که شامل ترکیب تحولات اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و سیاسی می‌شود و در دو بُعد مادی و غیرمادی تعریف می‌شود (قاسمی، ۱۳۸۷: ۱۶۴). برای درک توسعه، سه ارزش اصلی معاش زندگی، اعتماد به نفس و آزادی حق انتخاب باید مدنظر قرار گیرد. نظریه‌های جدید بر توسعه متناسب با ویژگی‌های خاص هر کشور و جامعه تأکید دارند (قربانی، ۱۳۹۵: ۳۲). جامعه‌شناسان کلاسیک توسعه اجتماعی را در قالب نظریه‌های دگرگونی اجتماعی بررسی کرده و به تغییرات وسیع جوامع توجه دارند. آنان جامعه سرمایه‌داری امروزی را نوعی جامعه جدید می‌دانند (ورکس برو، ۱۳۷: ۱۲). پس از جنگ جهانی دوم و نیاز به بازسازی اروپا و توسعه کشورهای استقلال‌یافته، تئوری نوسازی به عنوان مترادف توسعه مطرح شد و تا اوایل دهه ۱۹۷۰ تئوری غالب بود. نوسازی به بررسی موانع درونی توسعه در جهان سوم می‌پردازد و عناصر مختلفی مانند خردورزی، نظم، مشارکت و غیره را ضروری می‌داند (ازکیا و غفاری، ۱۳۸۴: ۱۷۴). وارد (۱۹۳۶) و پارپارات (۱۹۶۶) نوسازی را حرکتی به سوی جامعه مدرن و در تضاد با جوامع سنتی می‌دانند. از نظر تاریخی، نوسازی فرایند تغییر به سوی نظام‌هایی است که در اروپای غربی و آمریکای شمالی توسعه یافته و به دیگر کشورها گسترش یافته است (ایزنشتاد، ۱۹۶۰: ۱۰). سرپل بلک نوسازی را فرایندی تاریخی می‌داند که با افزایش شناخت انسان و کنترل بر نیروهای طبیعت همراه است، و ویلبرت مور آن را دگرگونی کامل جوامع سنتی و پیوندشان با جهان مدرن می‌داند (مور، ۱۹۶۵: ۶). واگو (۱۳۷۲) و آبراهام (۱۹۸۰) نیز به نوسازی از منظر تغییرات اقتصادی و اجتماعی پرداخته‌اند. نوسازی یک فرایند مستمر و جامع است که بر جنبه‌های مختلف زندگی اثر می‌گذارد (آبراهام، ۱۹۸۰: ۵). نظریه نوسازی در سه سطح اجتماعی، اقتصادی و روانی بررسی می‌شود. در بعد اقتصادی، روستو گذار از جامعه سنتی به صنعتی را در پنج مرحله توضیح می‌دهد. شومپتر تأکید دارد که پیشرفت اقتصادی وابسته به شرایط مطلوب اجتماعی و روانی است که کارفرمایان را برای نوآوری تشویق می‌کند (ازکیا، ۱۳۷۸: ۱۱۶-۱۱۷). در بعد اجتماعی، نظریه‌های نوسازی عمدتاً از مکاتب تکامل‌گرایی و کارکردگرایی تأثیر پذیرفته‌اند. لامارک نخستین نظریه تکامل را مطرح کرد که تغییرات اجتماعی را پیشرو و برگشت‌ناپذیر می‌داند (توسلی، ۱۳۷۴: ۸۸؛ تیتی، ۲۰۰۵: ۱۶). کارکردگرایی نیز به عنوان یک نظریه مهم در علوم اجتماعی شناخته شده است (ریترز، ۱۳۷۴: ۱۱۹). پارسونز نیز بر پیچیدگی علیت اجتماعی در نظام‌های مختلف تأکید دارد (توسلی، ۱۳۷۱: ۲۴۱). برت هوزلیتز معتقد است که در جوامع سنتی، خاص‌گرایی در توزیع نقش‌های اقتصادی حاکم است، در حالی که در جوامع پیچیده‌تر، عام‌گرایی اساس تخصیص منابع را تشکیل می‌دهد. در جوامع سنتی وظایف پراکنده و آمیخته بودند، اما در جوامع پیشرفته وظایف مشخص و نخبگان جمع‌محور هستند (پیت و ویک، ۱۳۸۴: ۱۱۶). نظریه‌پردازان روانی نوسازی، مانند مک کله‌لند و راجرز، بر نظام شخصیتی افراد و نیاز به پیشرفت تأکید دارند (پاپلی یزدی، ۱۳۸۱: ۹۳-۹۴). لرنر متغیرهای نوسازی روانی را شامل سودآموزی، ارتباطات، شهرنشینی و مشارکت می‌داند (لرنر، ۱۳۸۳: ۸۱). اینکلس نیز بر گرایش‌های نوگرایی تأکید دارد، مانند آمادگی ذهنی برای تجارب جدید و اعتماد به توانایی تسلط بر طبیعت (افروغ، ۱۳۷۳: ۳۵۱). نظریه‌پردازان مکتب وابستگی، مانند پل باران و اندر گوندر فرانک، معتقدند که توسعه‌نیافتگی نتیجه عوامل بیرونی و نظام جهانی سرمایه‌داری است (ساعی، ۱۳۸۶: ۹۱-۹۲؛ ازکیا، ۱۳۸۷). این نظریه‌پردازان بر این باورند که مشکلات کشورهای جهان سوم ناشی از مسائل تحمیلی بیرونی است و توسعه واقعی تنها با خروج از نظام سرمایه‌داری ممکن است. رابطه نابرابر بین کشورهای مرکز (صنعتی) و کشورهای پیرامون (توسعه‌نیافته) باعث تحمیل الگوی توسعه برونزا به کشورهای پیرامون می‌شود و این وضعیت به تداوم توسعه‌نیافتگی آن‌ها منجر می‌گردد. مکتب وابستگی معتقد است که تجارت آزاد بین‌المللی به دلیل آثار منفی‌اش بر کشورهای پیرامون مخرب است. نظریه‌پردازان توسعه در ایران به سه دسته تقسیم می‌شوند: گروه اول توسعه‌نیافتگی ایران را به ساختار جامعه و اقتدارگرایی نسبت می‌دهند؛ گروه دوم بر عوامل فرهنگی مانند فرهنگ استبدادی و نخبه‌کشی تأکید دارند؛ و گروه سوم تلفیقی از ساختار، عاملیت و

عوامل خارجی مانند استعمار را در نظر می‌گیرند. پس از جنگ جهانی دوم، نیاز به رشد پایدار از طریق سرمایه‌گذاری در صنعت افزایش یافت. تجربه کشورهای پیشرفته نشان داد که توسعه صنعتی نیروی محرکه‌ای برای رشد اقتصادی و بهبود رفاه اجتماعی است (سلیمی‌فر، ۱۳۸۲: ۱۳۶). پژوهش‌ها نشان می‌دهند که وابستگی به صنایع با توسعه اقتصادی رابطه مثبتی دارد (نیلی و همکاران، ۱۳۸۲). رانیس و رامیرز (۲۰۱۳) معتقدند که رشد اقتصادی به‌عنوان نیروی محرکه در کشورهای توسعه‌یافته بیشتر مؤثر است. اکبری و همکاران (۱۳۹۸) نشان دادند که سرمایه اجتماعی پس از کیفیت نهادی، مهمترین عامل مؤثر بر توسعه صنعتی است. غزانی و همکاران (۱۳۹۷) نیز رابطه مثبتی بین سرمایه اجتماعی و توسعه گردشگری طبیعی مردم‌نهاد یافتند. پارسی و کیایی (۱۳۹۵) نیز گزارش کردند که توسعه صنعتی باعث تغییر در الگوهای فرهنگی و افزایش مشارکت محلی در عسلیوه شده است. شرایط یک کشور، دیدگاه حاکمان و صاحب‌نظران توسعه، نقش مهمی در دستیابی به توسعه دارند. ایران با وجود ویژگی‌های خاص اقلیمی و اجتماعی، در دوره‌هایی از توسعه فاصله گرفته و در برهه‌هایی با شتاب به آن پرداخته است. آگاهی از شرایط کشور و علم روز جهان، اولین گام برای شناسایی موانع و ارائه یک مدل جامع برای توسعه است. توسعه صنعتی کشور زمانی محقق می‌شود که همه استان‌ها، از جمله ایلام، توسعه یابند. اما استان ایلام به دلیل مشکلاتی چون جنگ تحمیلی، پایین بودن بازدهی سرمایه‌گذاری‌ها، نبود زیرساخت‌ها و فقدان برنامه جامع، در مسیر توسعه با چالش‌هایی روبه‌رو بوده است. بررسی موانع توسعه صنایع در استان ایلام و شناخت ظرفیت‌های آن برای تقویت بستر توسعه ضروری است.

روش پژوهش

این پژوهش که به دنبال ارایه مدلی در حیطه عوامل علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها و نیز عناصر شکل دهنده به توسعه نیافتگی استان ایلام می‌باشد، این مهم را بر بستر روش گراند تئوری به انجام رسانید. مطالعه حاضر به لحاظ هدف، مطالعه‌ای بنیادین محسوب می‌گردد و از آنجایی که در این پژوهش داده‌های مدنظر براساس ابزارهای گردآوری داده‌ها همچون مصاحبه فراهم آمدند، در زمره تحقیقات بنیادین تجربی دسته‌بندی می‌گردد. مطالعه حاضر به لحاظ روش تحلیل داده‌ها، مطالعه‌ای آمیخته اکتشافی می‌باشد و در راستای دستیابی به آگاهی و شناخت در زمینه عوامل علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها و نیز عناصر تشکیل دهنده توسعه نیافتگی استان ایلام از رویکرد تحقیق گراند تئوری استفاده شده است. همچنین این تحقیق به لحاظ راهبرد گردآوری داده‌ها، مطالعه‌ای میدانی و به لحاظ راهبرد کلی پژوهش، پژوهشی موردی محسوب می‌گردد. مطالعه حاضر به لحاظ هدف غایی پژوهشی به دنبال توصیف شرایط فعلی توسعه نیافتگی استان ایلام می‌باشد و از این رو به لحاظ هدف کلی این مطالعه توصیفی-اکتشافی است. فرایند اکتشاف در این مطالعه مبتنی بر نظرات خبرگان بود و نهایتاً ابزار و شیوه‌های گردآوری داده‌ها در این مطالعه مبتنی بر ابزار مصاحبه نیمه‌ساختاریافته در فاز کیفی و پرسشنامه بسته و محقق ساخته در فاز کمی بوده است. به‌منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها و در راستای تبیین مدل توسعه نیافتگی استان ایلام از روش گراند تئوری استفاده گردید. این روش به‌منظور تحلیل داده‌های کیفی گردآوری شده از مصاحبه نیمه ساختاریافته با خبرگان پژوهش مورد استفاده قرار گرفت و به منظور تحلیل داده‌های کمی نیز از رویکرد مدلسازی معادلات ساختاری استفاده شد. در این تحقیق، جهت جمع‌آوری اطلاعات، شناسایی مقوله‌ها و زیر مقوله‌های توسعه نیافتگی استان ایلام از مصاحبه نیمه باز استفاده شد. در راستای دستیابی به اهداف پژوهشی در فازهای کیفی پژوهش، از نظرات ۳ گروه از افراد حوزه صنعت استفاده شده است. در این زمینه سه دسته مصاحبه به انجام رسید؛ دسته نخست شامل مصاحبه با صاحب‌نظران تحصیل کرده توسعه و اقتصاد، دسته دوم نیز شامل مصاحبه با مدیران صنایع مختلف و دسته سوم نیز با کارشناسان دستگاه‌های اداری مرتبط با حوزه صنعت. به علاوه معیارهای خبرگی در این پژوهش شامل ۱- تحصیلات عالی (خصوصاً حوضه توسعه و اقتصاد)، ۲- تجربه کاری و مدیریتی در حوزه صنعت و صنایع بوده است و افرادی با این خصوصیات جامعه مورد مطالعه را شکل بخشیدند. جامعه آماری این پژوهش تمامی صاحبان واحدهای صنعتی و تولیدی در استان ایلام که دارای نیروی شاغل بالاتر از ۱۰ نفر بودند (به تعداد ۱۰۰ واحد) و همچنین کارشناسان ادارات و دستگاه‌های مرتبط با امر توسعه و صنعت از جمله (استانداری، سازمان مدیریت و برنامه ریزی، سازمان امور دارایی و اقتصادی، شهرک‌های صنعتی و صنعت و معدن به تعداد ۳۰ نفر) و ۱۰ نفر از نخبگان استان در حوزه توسعه اقتصادی و صنعتی می‌باشد (جمعاً ۱۴۰ نفر) که به روش تمام شمار در نظر گرفته شد. لازم به ذکر است که جامعه آماری بخش

کمی، افراد و متخصصین بخش کیفی در سطح گسترده‌تر می‌باشند. در بخش کیفی نیز در این زمینه تلاش شد تا رسیدن به نقطه اشباع نظری از خبرگان نمونه انتخاب گردد. با توجه به اینکه نمونه‌گیری در این پژوهش تا زمان اشباع نظری ادامه پیدا کرد، لذا پس از مصاحبه با ۱۸ نفر به روش نمونه‌گیری هدفمند، مرحله انجام مصاحبه به اشباع نظری رسید. پس از جمع‌آوری اولیه فرم‌های مصاحبه، داده‌های خام جمع‌آوری شده را کدگذاری کرده و همچنین کدهای مشترک را مفهوم‌بندی کرده و در نهایت تئوری شناسایی شد و در ادامه با استفاده از تحلیل عاملی تأییدی، عامل‌ها یا دسته‌های معرفی شده تأیید یا رد شدند. در این مطالعه برای بررسی پایایی یا قابلیت اعتماد، از روش بازبینی در زمان کدگذاری و بررسی توسط فرد مطلع دیگر استفاده گردید تا از صحت کدگذاری اطمینان حاصل شود. همچنین از یک فرد دیگر به عنوان مصاحبه‌گر دوم به صورت موازی استفاده شد و داده‌ها با هم مقایسه و بر اساس این دو راهکار پایایی ابزار استفاده شده در مطالعه کیفی مورد تأیید قرار گرفت.

در فاز اول جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات به بررسی و گردآوری ادبیات و مبانی نظری در حوزه توسعه نیافتگی استان ایلام و نظریه‌های مرتبط با پدیده‌های فوق پرداخته شد. در فاز دوم به گردآوری داده‌های بخش کیفی پژوهش به صورت آماده‌سازی پروتکل مصاحبه و انجام مصاحبه با خبرگان پرداخته شد و در فاز سوم تحلیل داده‌های گردآوری شده با استفاده از رویکرد گراند تئوری و نرم‌افزار مکس کیودا انجام شد. در این فاز داده‌های کیفی گردآوری شده به منظور استخراج عوامل مورد نظر در اهداف پژوهشی از طریق رویکرد گراند تئوری و نرم‌افزار مکس کیودا مورد تحلیل قرار گرفتند و خروجی آن شامل عوامل علی، زمینه‌ای، مداخله‌گر، راهبردها و پیامدها و همچنین عناصر توسعه نیافتگی استان ایلام بود. در فاز چهارم داده‌های بخش کیفی پژوهش گردآوری شد. این گام به تدوین پرسشنامه محقق ساخته در حیطه سنجش متغیرهای شناسایی شده از فاز کیفی و توزیع آن در جامعه پژوهش اختصاص داشت. هدف از این گام، گردآوری داده‌های لازم به منظور تحلیل فرضیه‌های شکل گرفته در زمینه مدل توسعه نیافتگی استان ایلام بود. برای اندازه‌گیری اعتبار و روایی بخش کیفی این تحقیق از روایی صوری و روایی همگرا استفاده شد. همچنین جهت اطمینان از پایایی پرسشنامه و اندازه‌گیری آن، از هر سه معیار ضرایب بارهای عاملی، آلفای کرونباخ و پایایی ترکیبی استفاده گردید. در این پژوهش جهت انجام فرایندهای سه مرحله کدگذاری (باز، محوری و انتخابی)، از نرم‌افزار MaxQda 2018 و Visio استفاده شد. در بخش کیفی نیز ابتدا، داده‌های مربوط به پرسشنامه‌ها در نرم‌افزار Spss 25 وارد شدند و بمنظور انجام معادلات ساختاری و تحلیل‌های عاملی از نرم‌افزار واریانس‌محور SmartPls 3.2.7 استفاده گردید. همچنین برای آزمون مدل مسیر از تحلیل مدل‌یابی معادله ساختاری استفاده شد.

بحث و یافته‌های تحقیق

با توجه به رویه‌های ذکرشده، برای پاسخ به سؤال پژوهش، داده‌های اطلاعاتی گردآوری و تحلیل شد. داده‌هایی که از مآخذ اطلاعاتی (مصاحبه‌ها، مشاهده‌ها و بررسی تحقیقات پیشین، مدارک و متون ...) به دست آمدند، بر اساس قواعد کدگذاری در قالب جداولی قرار گرفتند. در این جداول ابتدا نکات کلیدی داده‌ها استخراج و برای هر نکته یک کد معین شد و با مقایسه کدها، مواردی که اشاره به یک جنبه مشترک پدیده مورد بررسی را داشتند، عنوان یک مفهوم را به خود گرفتند. برای مثال در این پژوهش دو کد مرزی بودن استان و دوری از پایتخت و مراکز عمده مصرف که هر دو به وضعیت استان اشاره دارند در مقوله‌ای با عنوان شرایط محیطی و جغرافیایی استان قرار گرفتند. همچنین کدهای قوم و طایفه گرایی، ایل‌گرایی، مخالفت با ورود غیربومی‌ها که همگی به نوعی در رابطه با سبک زندگی مردم استان ایلام و طوایف آنها اشاره دارد در مفهومی با عنوان قبیله گرایی دسته‌بندی شدند.

همان‌طور که پیشتر نیز بیان گردید، در این پژوهش در راستای دستیابی به اهداف پژوهشی مطرح شده در فازهای کیفی پژوهش، از نظرات ۳ گروه از افراد در حوزه صنعت و توسعه استفاده شد. در این زمینه سه دسته مصاحبه به انجام رسید و تلاش شد تا رسیدن به نقطه اشباع نظری از خبرگان نمونه انتخاب گردد. در نهایت ۱۲۴ کد باز، ۳۹ کد محوری و ۲۰ کد انتخابی حاصل شد که در دسته بندی‌های عوامل علی، مداخله‌گر، پیامدها، راهبردها، زمینه‌ای قرار داده شدند. در گام اول به کدگذاری باز داده‌ها پرداخته شد و تلاش بر این بود تا نکات کلیدی و مواردی را که مصاحبه‌شوندگان تأکید بیشتری بر آن داشتند از مصاحبه انجام‌شده استخراج گردد. شایان ذکر است در استخراج کدهای حاصل از مصاحبه‌ها، متن مصاحبه‌ها مرور و مطالب اضافی و تکراری حذف گردیدند.

و در نهایت نکات اساسی موجود در هر یک از متن های مصاحبه شناسایی و دسته بندی شدند. در گام کدگذاری محوری به بیان ارتباط بین مفاهیم استخراج شده از مصاحبه ها (کدگذاری های اولیه) پرداخته شد و ارتباط جامع، کامل و یکپارچه ایی بین مقولات مذکور ایجاد گردید تا بر اساس این مقولات و طبقات اصلی شکل گرفته، به تدوین کدگذاری محوری پرداخته و در نهایت مدل مدنظر در حوزه توسعه نیافتگی صنعتی استان ایلام ارائه شود. کدگذاری محوری مرحله دوم تجزیه و تحلیل در گراند تئوری و هدف از آن برقراری رابطه بین طبقه های تولید شده (در مرحله کدگذاری باز) بود. این عمل بر اساس مدل پارادایمی انجام گرفت و کمک نمود تا فرایند ساخت نظریه به سهولت انجام شود.

بر اساس نتایج حاصل از کدگذاری ثانویه انجام شده در این پژوهش، کدهای اولیه در دسته های مجزا و هم جنس قرار گرفتند. برای مثال کدهای بزرگداشت گزائی های مفرط، وجود سطحی نگری، تعقل گرایی افراطی و بوروکراسی منفی باعث تشکیل مقوله ای با عنوان شکل گرایی گردیده است. با توجه به نقش مدیران در توسعه استان کدهای عدم اولویت بندی کارها، مدیریت بی تفاوت، نظارت ضعیف مسئولان، فساد و ناتوانی در ایجاد انگیزه در کارکنان که حاکی از ضعف مدیران در توسعه یافتگی صنعتی استان می باشد، با عنوان ضعف مدیریت، در دسته ی دیگری از مقولات قرار گرفت. مقوله محرومیت اقتصادی با استفاده از کدهای فقر مالی در استان، ضعف توان مالی جهت سرمایه گذاری، عدم حمایت دولت تشکیل شد. در رابطه با نداشتن قدرت تفکر منسجم مقوله ای با عنوان بحران تخصص با کدهای کمبود افراد متخصص صنعتی، ضعف مشاوره تخصصی صنعتی و عدم توجه به تخصص تشکیل شده است. با توجه به اینکه وضعیت مالی نیز از موانع مهم توسعه نیافتگی به شمار می رود در این پژوهش نیز کدهای ضعف تسهیلات بانکی، مالیات های سنگین، یارانه کم صنایع، تعدد عوارضات تولید در مقوله ای با عنوان قوانین نامناسب مالی قرار گرفتند. در رابطه با دو کد احساس برتری غیر بومی ها و ترجیح مدیران غیربومی نیز مفهوم با عنوان ترجیح مدیران غیربومی تشکیل گردید. کدهای فقدان روحیه نو آوری، عدم بهره گیری از فرصت های نو ظهور، حمایت ضعیف سازمانی از کار آفرینی و عدم تصمیمات خلاقیت بر انگیز نیز در مقوله ای با عنوان موانع سازمانی نوآوری قرار گرفتند. در نهایت پس از تعیین مقولات، مرحله ساخت طبقات کلی نظریه در جدول ۱ ارائه شده است.

جدول ۱- شکل دهی طبقات کلی از مقولات

طبقات اصلی	مقولات (طبقات فرعی)
شکل گرایی	شکل گرایی
موانع مدیریتی	تملق پذیری مدیران سبک نامتعارف رهبری ضعف تصمیم گیری منطقی ضعف عملکردی ضعف مدیریت موانع سازمان نوآوری ترجیح مدیران غیر بومی
سیاست زدگی مدیران	سیاست زدگی مدیران
بحران انگیزه	بی تفاوتی سازمانی ضعف مکانیسم های ارزشیابی بی تفاوتی نسبت به کار
ریسک ناپذیری	ریسک ناپذیری
آنومی نهادی	فرسایش سرمایه اجتماعی بی ضابطگی
شرایط محیطی	ضعف زیرساختی شرایط محیطی و جغرافیایی محرومیت اقتصادی ضعف فرهنگ فنی و تخصصی
سرکوب فردیت	سرکوب فردیت

طبقات اصلی	مقولات (طبقات فرعی)
خاص گرایی	خاص گرایی قبیله گرایی
بوروکراسی منفی	وجود موانع قانونی قوانین نامناسب مالی
ضعف فرهنگ کار جمعی	ضعف فرهنگ کار جمعی
قانون گریزی اجتماعی	قانون گریزی اجتماعی
فرسودگی شغلی	فرسودگی شغلی
ناهنجاری سازمانی	ناهنجاری سازمانی
ضعف نظام آموزش	بحران تخصص ضعف نظام آموزش
گرایش به اشتغال دولتی	گرایش به اشتغال دولتی
گسترش روحیه دلالی و واسطه گری	گسترش روحیه دلالی و واسطه گری
فرههی بخش دولتی	فرههی بخش دولتی
رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم	رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم
تقویت فرهنگ تولیدگریز	تقویت فرهنگ تولیدگریز

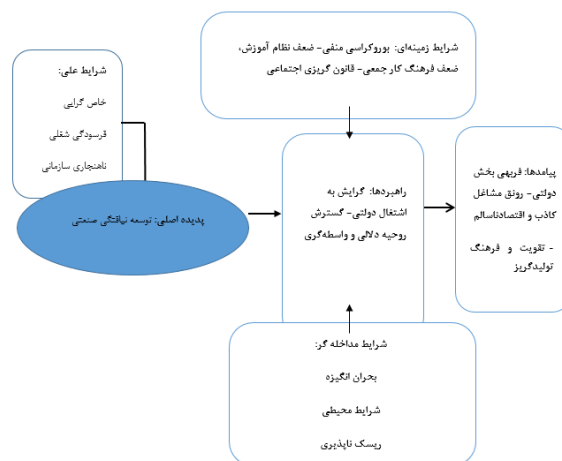
با توجه به نتایج حاصل از کدگذاری محوری و قرار گرفتن مقولات فرعی در دسته بندی‌های مختلف مقولات اصلی می‌توان گفت که موانع مدیریتی شامل مقولات فرعی تملق‌پذیری مدیران، سبک نامتعارف رهبری، ضعف تصمیم‌گیری منطقی، ضعف عملکردی، ضعف مدیریت، موانع سازمان نوآوری ترجیح مدیران غیر بومی می‌باشد. در این پژوهش سه کد سیاست زدگی مدیران، عزل و نصب‌های سیاسی و ملاحظه‌کاری در دسته مقوله فرعی با عنوان سیاست زدگی مدیران قرار گرفتند. طبقه بحران انگیزه نیز شامل سه مقوله فرعی بی تفاوتی سازمانی، ضعف مکانیسم‌های ارزشیابی، بی تفاوتی نسبت به کار می‌باشد. در تفسیر مقولات این طبقه می‌توان گفت که کارکنانی که به مشاغل کسل کننده و تکراری مشغولند و امید چندانی به بهبود و پیشرفت اوضاع ندارند. در سطح سازمانی، افرادی که علاقه شغلی خود را به دلایلی از دست می‌دهند به تدریج دچار فرسودگی شغلی و در نهایت بی تفاوتی سازمانی می‌شوند. در رابطه با طبقه ریسک ناپذیری که تنها از یک مقوله فرعی ریسک ناپذیری نیز تشکیل شده است مصاحبه شوندگان پایین بودن قدرت ریسک در بین مردم را یکی از مولفه‌های موثر بر توسعه نیافتگی استان ایلام برشمرده‌اند.

در رابطه با آنومی نهادی نیز می‌توان گفت این مقوله نمایانگر تغییر و تحولات ایجاد شده در نظام اجتماعی مردم استان ایلام و درک و ارزیابی آنها از این تغییرات است. این مفهوم بیانگر نوعی احساس ناخرسندی از وضعیت کنونی و تمایل و همکاری و وساطت بزرگان است. بر اساس این مفهوم، مردم این دیار ضمن یادآوری روابط گرم گذشته نسبت به حفظ این روابط تا حد امکان تأکید کرده و خواستار ورود بزرگان در شرایط خاص هستند و در مقایسه با گذشته از وضعیت تحول یافته‌ی کنونی احساس تأسف می‌کنند. بر اساس مقولات عمده‌ی فوق شرایط و بسترهای آنومی نهادی در استان ایلام عبارت است از: فرسایش سرمایه اجتماعی و بی ضابطگی. از نظر مردم ایلام، این عوامل شرایط و بسترهای اصلی و زمینه‌ساز دگرگونی در میزان آنومی نهادی را فراهم آورده‌اند. تحت تأثیر این شرایط، مردم ایلام درگیر تعامل‌ها و روابط اجتماعی خاصی شده که کاملاً متفاوت از شکل سنتی و متعارف آن است. بنابراین در نتیجه‌ی این شرایط مردم ایلام از پایین آمدن میزان اعتماد و امنیت اجتماعی و همچنین کاهش مشارکت

اجتماعی اظهار ناخرسندی و ناخوشایندی نسبت به تضعیف روابط می‌کنند و همزمان تأکید بر وساطت بزرگان و افراد دارای اقتدار سنتی دارند که نیازمند همکاری و همیاری مردم برای حفظ انسجام اجتماعی می‌باشد.

در رابطه با طبقه شرایط محیطی که از مقولات فرعی ضعف زیرساختی، شرایط محیطی و جغرافیایی، محرومیت اقتصادی، ضعف فرهنگ فنی و تخصصی تشکیل شده است نیز مصاحبه‌شوندگان به مسائلی از قبیل دوری از پایتخت، شرایط جغرافیایی استان، عدم استفاده از افراد با تخصص و سواد کاری و زیرساخت‌های بسیار ضعیف اشاره داشته‌اند. بر اساس طبقه خاص گرایی مردم استان ایلام معتقدند که تعصبات قومی و قبیله‌ای و بافت حاکم بر جامعه به‌عنوان مانع توسعه‌یافتگی در این دیار محسوب می‌شود. طبق این مقوله درک و ارزیابی نهایی مردم استان ایلام از بافت غالب ایلی و قبیله‌ای، مقاومت در برابر تغییرات جدید و پایبندی به تفکرات سنتی گذشته است که خود به‌عنوان مانعی در فرآیند توسعه‌یافتگی استان مطرح است. بر همین اساس، مقوله‌های عمده‌ی تحقیق را می‌توان به صورت زیر در ارتباط با یکدیگر تحلیل کرد. مقولات فرعی خاص گرایی در این پژوهش عبارتند از: خاص گرایی و قبیله گرایی. این عوامل باعث ایجاد شرایط دیگری شده بودند که به ضعف فرهنگ کارجمعی موسوم است. همزمان با شرایط و بسترهای نابرابر مذکور، مردم ایلام واکنش‌ها و تعامل‌های خاصی را انجام دادند که این عوامل عبارت بودند از تعصبات قومی و مخالفت با ورود هر گونه فرد غیر بومی در منطقه. این دو عامل تعاملات مردم استان را در مقاومت علیه تغییرات و توسعه شدت می‌بخشد. در فرآیند مذکور و تحت تأثیر تعاملات مردم ایلام نظام جدیدی پدید می‌آید که مردم با تاسی از بزرگان و ریش‌سفیدان در تصمیم‌گیری‌های مهم و اساسی مرتکب اشتباهاتی بشوند که همین اشتباهات مانع توسعه‌یافتگی استان می‌شود. بطور کلی مردم در مقابل تغییرات و توسعه با توجه به بافت غالب ایلی و قبیله‌ای مقاومت می‌کنند. در حال حاضر مسائل قومی و قبیله‌ای در استان از موانع بسیار چشمگیری می‌باشد که مانع توسعه استان است.

بر اساس دو مقوله بحران تخصص و ضعف نظام آموزش نیز طبقه‌ای با عنوان ضعف نظام آموزش تشکیل گردید که در این راستا مصاحبه‌شوندگان به مسائلی از قبیل کمبود آموزش ویژه، هدفمند و تخصصی اشاره دارند. در رابطه با طبقه ضعف فرهنگ کار جمعی که از تک مقوله ضعف فرهنگ کار جمعی تشکیل شده است می‌توان گفت که به وجود آمدن فرهنگ صنعتی همانند جامعه پذیری کارکنان در سازمان است و فرآیند جامعه‌پذیری نیز دارای سه مرحله پیش از ورود، رویارویی و تحول است. در مرحله اول با آموزش و یادگیری شروع می‌شود و در مرحله دوم افراد متوجه واقعیات می‌گردند و در مرحله سوم تغییرات نسبتاً دائمی رخ می‌دهد. قانون‌گریزی نیز یکی دیگر از مولفه‌هایی است که بر عدم توسعه صنعتی در استان ایلام تأثیر داشته است که در این رابطه به عقیده مصاحبه‌شوندگان مشکل از قانون‌گریزی اجتماعی نشات می‌گیرد. همچنین به عقیده مصاحبه‌شوندگان فرهنگ ضعیف کار و نداشتن روحیه کار گروهی از موانع دیگری است که از عدم روحیه کار جمعی نشات می‌گیرد و برای رفع آن آموزش بسیار تأثیرگذار است. در رابطه با ریسک بخش خصوصی که از تک مقوله ریسک بخش خصوصی تشکیل گردیده است، نظر مصاحبه‌شوندگان بر این بود که ریسک بخش خصوص بالاست و تعداد کمی از افراد در بخش خصوصی موفق می‌شوند، در حالی که ثبات شغلی در بخش دولتی و گرایش به آن بالاست و در نتیجه شاهد فریبهی این بخش هستیم. در رابطه با گسترش روحیه دلالی و واسطه‌گری نیز مصاحبه‌شوندگان بر این عقیده بودند که شغل دلالی و واسطه‌گری بدون دردرسر، درآمدش بیشتر و مسئولیتش هم کمتر است. نظر مصاحبه‌شوندگان در خصوص رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم نیز نبود زمینه اشتغال می‌باشد و به این دلیل کارهای خدماتی، دستفروشی، دلالی و کارهای فصلی در این استان زیاد است. در طراحی مدل نخست مؤلفه‌ها تعیین و رابطه بین آن‌ها تبیین گردید و پس از آن منطق انتخاب این مؤلفه‌ها و ارتباط بین آن‌ها تشریح شد. در گام دوم بر اساس داده‌های به دست آمده، مؤلفه‌های مدل توسعه نیافتگی صنعتی مورد نظر قرار گرفت و ۶ مؤلفه که در شکل شماره ۱ قابل مشاهده است، ارائه گردید. مؤلفه‌های ۶گانه بر پایه داده‌های به دست آمده از مصاحبه‌های عمیق و پردازش و مقوله‌بندی آن‌ها به دست آمده است. نتایج به دست آمده در اختیار برخی اساتید قرار گرفت و اعتبارسنجی شدند.

شکل ۱- الگوی پارادایمی پژوهش

بنابراین دسته بندی مقولات اصلی در الگوی پارادایمی اشتراوس کوربین به شرح زیر است:

شرایط علی: این شرایط باعث ایجاد و توسعه پدیده یا طبقه محوری می‌شوند که شامل: خاص گرایی، فرسودگی شغلی، ناهنجاری سازمانی، سیاست زدگی مدیران می باشد.

شرایط زمینه‌ای: به شرایط خاصی که بر کنش‌ها و تعاملات تأثیر می‌گذارد، گفته می‌شود. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم و طبقه‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند و در مدل معرفی شده عبارت‌اند از: بوروکراسی منفی، ضعف نظام آموزش وضع فرهنگ کار جمعی

شرایط مداخله‌گر: شرایط عامی هستند که مجموعه‌ای از متغیرهای میانجی و واسط را تشکیل می‌دهند و راهبردها هم از آن‌ها متأثر می‌شوند که دارای زیرمجموعه‌های ذیل می‌باشند: بحران انگیزه، شرایط محیطی، ریسک ناپذیری و شکل گرایی

پیامدها: برخی از طبقه‌ها بیانگر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر اتخاذ راهبردها به وجود می‌آیند. در پژوهش حاضر، فریبی بخش دولتی - رونق مشاغل کاذب و اقتصادناسالم، تقویت و فرهنگ تولیدگرز، در زمره پیامدها می باشند.

بر اساس مدل پارادایمی حاصل شده از نتایج مصاحبه‌های انجام شده و همچنین عوامل علی که شامل خاص گرایی، فرسودگی شغلی، ناهنجاری سازمانی، سیاست زدگی مدیران، موانع مدیریتی، انومی نهادی می توان گفت که برای ورود به توسعه صنعتی باید افکار و ساختارهای ذهنی مانع توسعه اصلاح شوند و براین مبنا توسعه را در تعارض با ذهنیت قبیله‌ای و قوم‌گرایی می‌دانیم همچنین یکی از آسیب‌های اجتماعی جدی که در استان ما وجود دارد نگاه قومی، قبیله‌ای، عشیره‌ای و طایفه‌ای (به منزله خاص گرایی) است که این نگاه در واقع مانع از تفکر شایسته‌سالاری در جامعه خواهد شد و در نهایت یکی از عوامل توسعه نیافتگی نیز محسوب می‌شود. همچنین در رابطه با سیاست زدگی مدیران و تأثیر آن بر توسعه نیافتگی صنعتی استان ایلام می توان چنین استنباط کرد که بزرگترین مصیبت مدیریتی در کشور، غلبه سیاست‌گرایی در سپردن مدیریت‌ها بر تخصص و تعهد گرایی می‌باشد که اصلی‌ترین مولود این شیوه ترویج فساد اداری و اختلاس‌های آشکار و پنهان بوده است زیرا که بسیاری از مدیران جامعه محصولی از جامعه نبوده بلکه تنها حاکم بر جامعه و سیستم مدیریتی هستند و قطعا مدیری که محصول جامعه نباشد در رسیدن آن جامعه به توسعه صنعتی هیچگونه تلاشی را انجام نخواهند داد چرا که در این شیوه مدیران تنها به جلب رضایت مدیران فرادستی توجه دارند و توجهی به رضایت مردم در کارهای خود لحاظ نمی‌کنند. در رابطه با انومی نهادی باید گفت که در شرایط انومیک، به دلیل ضعف در حاکمیت هنجارها، تعرض میان آن‌ها و حتی پدید آمدن عرصه‌های فاقد هنجارهای روشن، عدم التزام به قواعد جامعه در راستای توسعه صنعتی پدید می‌آید و الگوها بخوبی راهنمای رفتارهای توسعه‌ای نیستند؛ به عبارت دیگر، در این شرایط، اختلال، تعارض، ناپایداری هنجارها و در برخی زمینه‌ها، بی‌هنجاری بوضوح قابل مشاهده است که باعث توسعه نیافتگی در تمام جوانب استان خواهد شد. همچنین ناکارآمدی سیستم اداری و مدیریتی همواره بعنوان یک مانع موثر در روند توسعه مناطق عمل می‌کند.

بوروکراسی منفی، ضعف نظام آموزش، ضعف فرهنگ کار جمعی و قانون‌گریزی اجتماعی شرایط زمینه‌ای موثر بر توسعه نیافتگی صنعتی استان ایلام می‌باشند که در این رابطه می‌توان گفت متأسفانه بررسی وضعیت آموزش عالی ایران در دو سطح استاد و دانشجو نشان می‌دهد که نوعی کرختی و بی‌انگیزگی در هر دو گروه وجود دارد به گونه‌ای که هیچ‌کدام آنها تلاش جدی برای یادگیری اثربخش انجام نمی‌دهند. سیستم نیز تمایلی به پاسخگویی ندارد و این چرخه معیوب در فرآیند آموزش و پژوهش کشور ادامه می‌یابد.

مهم‌ترین عامل توسعه در هر کشوری، ابزار، فناوری و پول نیست، بلکه شاخص‌ترین محور توسعه در هر سرزمینی، نیروی انسانی است که خلاقیت، همکاری و توانمندی این نیروها می‌تواند موانع پیشرفت و آبادانی را سریعتر و با زحمت کمتری از سر راه بردارد، اما در جامعه ما (استان ایلام) همچنان به کارگروهی با دیده شک و تردید نگاه می‌شود. و همین امر، باعث مشارکت نکردن در کارهای گروهی صنعتی و تولیدی گردیده است و زمانی که در استان و در عرصه تولید و صنعت فرهنگ کار گروهی وجود نداشته باشد لذا توسعه نیز اتفاق نخواهد افتاد چرا که عرصه تولید و سرمایه‌گذاری نیازمند کارگروهی می‌باشد. علاوه بر این، قانون‌گریزی و هنجارگریزی یکی از ویژگی‌هایی است که به شکل قابل توجهی در بخشی از رفتارهای شهروندان ایلامی وجود دارد، به گونه‌ای که اغلب نظرسنجی‌ها و تحقیقاتی که به سنجش میزان قانون‌گرایی در بین مردم استان ایلام پرداخته‌اند، به این نتیجه رسیده‌اند که در استان ایلام تمایل زیادی به رعایت قانون در جامعه دیده نمی‌شود. با توجه به اینکه یکی از ملزومات توسعه صنعتی، قانون‌گرایی می‌باشد لذا توسعه صنعتی در استان ایلام به واسطه قانون‌گریزی مردم دچار مشکلات و موانع می‌باشد. از طرف دیگر، یک نظام اداری بزرگ، با ساختارهای متعدد، قوانین و مقررات بسیار و مجوزهای متعدد، آفت دیگری هم دارد که آن هم ایجاد رانت و فساد است. وقتی در نظام اداری مجوزهای مختلف وجود داشته باشد زمینه رانت و فساد ایجاد می‌شود و در این حالت نظام بوروکراسی به جای هموار کردن مسیر توسعه، خود به عامل کند شدن روند توسعه تبدیل می‌شود.

بحران انگیزه، شرایط محیطی، ریسک ناپذیری، شکل‌گرایی و سرکوب فردیت به عنوان شرایط مداخله‌گر مدل پارادایمی شناخته شده‌اند لذا در این رابطه می‌توان گفت که استان مرزی ایلام با وجود داشتن منابع عظیم نفتی، شرایط آب‌وهوایی مناسب برای توسعه کشاورزی و دامپروری و نیروی انسانی کارآمد از جمله استان‌های توسعه نیافته کشور محسوب شده و از منظر زیرساخت‌های عمرانی از جمله راه‌های مواصلاتی و صنایع تبدیلی نیز در جایگاه مناسبی قرار نگرفته است. استان ایلام با داشتن بیش از ۴۰۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق تحت تاثیر شرایط سیاسی و اقتصادی ناشی از موقعیت مرزی قرار گرفته است. استان ایلام با داشتن بیش از ۴۰۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق تحت تاثیر شرایط سیاسی و اقتصادی ناشی از موقعیت مرزی قرار گرفته است. این استان مرزی با وجود داشتن منابع عظیم نفتی، آب و هوای مناسب برای توسعه کشاورزی و دامپروری و نیروی انسانی کارآمد از جمله استان‌های توسعه نیافته کشور است به طوری که از نظر زیرساخت‌های عمرانی از جمله راه‌های مواصلاتی، شهرک‌های صنعتی، صنایع تبدیلی و... در جایگاه آخر کشور قرار دارد. نابرابری توسعه میان استان‌های مرزی و مرکزی و فاصله قابل توجه شاخص‌های توسعه میان این مناطق نشان می‌دهد که استان ایلام تحت تاثیر این نابرابری قرار گرفته است. استان ایلام از جمله جوامع توسعه نیافته محسوب می‌شود با وجود این که عناصر نوسازی و مدرنیته در تمامی ارکان و عناصر آن وارد شده است و تفکیک‌پذیری نهادهای مختلف در جامعه به‌مانند جوامع پیشرفته انجام گشته اما، چنان‌چه ناهماهنگی، عدم تطبیق و عدم ادغام است که وضعیتی آشفته و پریشان دارد. بحث توسعه‌یافتگی، بحث بسیار مهمی است زیرا که چگونگی دوام و بقای تمامی جوامع سنتی و توسعه نیافته به آن بستگی دارد. می‌دانیم که مشکلات اساسی استان ناشی از توسعه نیافتگی است، مشکلاتی که در تمامی حوزه‌ها در استان گرفتار آن هستیم (از جمله بیکاری شدید جوانان استان، فقر و مهاجرت گسترده، ...) حقیقتاً نوعی بحران هویت را ایجاد کرده است. از سویی با تفکیک‌پذیری‌های انجام گرفته، مسؤولیت بسیاری از جنبه‌های زندگی مردم به عهده جامعه و نهادهای مختلف است اما از سویی دیگر تبعیض‌ها و عدم دستیابی‌هایی که وجود دارد، نارضایتی (نداشتن انگیزه) را در جامعه رواج داده که روز به روز در حال افزایش است. برای مثال در رابطه با مشکلات حوزه اجتماعی می‌توان به روستاییانی اشاره کرد که دیگر قادر به ادامه زندگی و گذراندن معیشت خویش از راه کشاورزی نیستند برای تأمین رفاه و درآمد کافی راهی شهرهای اطراف می‌شوند، اما زمانی که این مسؤولیت جامعه به درستی انجام نمی‌شود و جایی برای این مهاجران تازه وارد نیست، به جمع بیکاران اضافه می‌شوند و مشکلات متعددی را به بار می‌آورند.

از سویی دیگر، با توجه به اینکه مردم استان ایلام دارای روحیه ریسک‌ناپذیری می‌باشند و سرمایه خود را عملاً کمتر در سرمایه گذاری قرار می‌دهند، لذا این امر باعث مشکلات اقتصادی در استان و همچنین در زمره موانع توسعه صنعتی قلمداد می‌گردد. با توجه به اینکه گرایش به اشتغال دولتی - گسترش روحیه دلالی و واسطه‌گری، راهبردهای مدل پارادایمی تعیین شده اند لذا در این رابطه می‌توان گفت که بسیاری از کارشناسان بر این عقیده اند که در ایران تعداد بسیار زیادی شغل وجود دارد و تعداد بالای آمار بیکاری در ایران به این دلیل است که اکثر جوانان به دنبال شغل‌های دولتی هستند. فرهنگ عجیب پشت میزنشینی و کارهای دولتی که به شدت در میان جوانان افزایش یافته و این روزها تبدیل به یک آفت شده است و سبب شده تا جوانان تمایل کمتری به مشاغل خانگی و کارآفرینی داشته باشند. البته این همه اشتیاق به داشتن شغل دولتی نشأت گرفته از نبود امنیت شغلی در مشاغل آزاد می‌باشد. افزایش مشاغل کاذب یا زیرزمینی مانع از رسیدن سرمایه به سمت تولید شده است و در راستای این موضوع بخش مهمی از سرمایه و نقدینگی کشور قسمت بازارهای واسطه‌گری می‌شود. هرچقدر دامنه بیکاری و دستیابی جوانان و کارجویان به بازار کار رسمی بیشتر باشد، مشاغل کاذب و زیرزمینی هم رواج بیشتری خواهند یافت. در این میان اما نکته اینجاست که نمی‌توان در بروز مشاغل کاذب و رواج اشتغال غیررسمی در کشور نقشی برای دولت‌ها قائل نشد چرا که این دولت‌ها هستند که باید با تقویت نظارت‌ها، اشتغال زایی، کارآفرینی و حمایت‌های همه جانبه از بازار کار کشور؛ زمینه‌های مناسبی را برای سرمایه گذاری و در نتیجه اشتغال کارجویان فراهم آورند. ناتوانی دولت‌ها و یا کم توجهی به این مسائل باعث می‌شود تا رفته رفته مشاغل کاذب نیز بر مشاغل رسمی غلبه و برتری پیدا کنند تا جایی که آشنا شدن و ورود افراد به این نوع مشاغل باعث کسب درآمدهای بالا و به مراتب بیشتر از مشاغل رسمی کشور می‌شود. این مسئله نه تنها باعث کاهش انگیزه نیروهای رسمی و شاغلان قانونی کشور که هم مالیات می‌پردازند و هم اینکه قوانین کار و بیمه و به صورت کلی مجموعه مقررات کشور را رعایت می‌کنند می‌شود؛ بلکه باعث گرایش گروه‌های بیشتری به این نوع کارها نیز خواهد شد و به این ترتیب نقش افرادی که می‌توانند در تولید و صنعت همراهی کنند و به توسعه اقتصادی کشور کمک کنند روز به روز کمتر می‌شود.

فرهنگ حلقه مفقوده‌ی سیاست‌گذاری در جوامع توسعه نیافته است. از نظر اطلاع رسانیها، با سرمایه‌گذاری بروی فرهنگ، اصلاح و بهینه سازی آن می‌توان زمینه را برای توسعه و پیشرفت مهیا نمود. در استان ایلام با اصلاح و تقویت فرهنگ می‌توان مردم را به سمت کار صنعتی سوق داد. همچنین رشد و توسعه سازمان که لازمه رسیدن ملت‌ها به توسعه همه جانبه اجتماعی و اقتصادی و صنعتی است خود مستلزم وجود افرادی توسعه یافته در سازمانهاست و سازمانهای امروزی به سرمایه‌های انسانی خود با توجه به دانش شایستگی و قابلیت‌های آنان علی‌الخصوص در رده‌های مدیریتی به عنوان یک مزیت رقابتی نظر دارند به نظر اطلاع رسانیها، گرایش به اشتغال دولتی و تلاش در جهت برقراری نظام شایسته سالاری و همچنین اصلاح و بهبود نظام مدیریتی، می‌تواند در حد ممکن مسیر توسعه صنعتی در استان را هموار نماید. راهبردهای ذکر شده در مدل پارادایمی به فریبی بخش دولتی - رونق مشاغل کاذب و اقتصادناسالم و تقویت و فرهنگ تولیدگریز ختم می‌شوند لذا می‌توان گفت که گسترش ظرفیت اقتصادی - اجتماعی برای برآوردن نیازهای محسوس افراد جامعه را توسعه می‌نامیم. جامعه‌ای را می‌توان توسعه یافته دانست که در آن رشد هماهنگ و متوازن هر فرد، شرط لازم برای رشد همگان بشمار آید. طبق این تعریف از توسعه، دوام یا پایداری توسعه در هر جامعه مستلزم دو شرط است: اول آن که ظرفیت‌های مادی و معنوی نظام اقتصادی - اجتماعی همواره در حال گسترش باشند. دوم آن که هدف‌های فرایند توسعه در همه حال بر اساس تامین نیازهایی قرار داده شوند که برای کلیه افراد آن جامعه، محسوس و متصور باشند. تحقق شرط اول توسعه، در ساده‌ترین وجه مستلزم افزایش ظرفیت‌های تولید و اشتغال، افزایش درآمد و رفاه افراد، و ارتقاء توان علمی و فنی و تخصصی فردی و جمعی است. در همین وجه از لوازم توسعه است که ضرورت تشکیل سرمایه و سرمایه‌گذاری در صنعت، کشاورزی و خدمات مولد مطرح می‌شود. گرچه حقایق و آمارهای موجود نشان می‌دهند که استان ایلام با توجه به این شاخص‌ها، دستخوش توسعه نیافتگی است، توسعه نیافتگی را نباید یک بلا یا تقدیر آسمانی دانست بلکه زاینده عملکرد انسان‌ها، نادرستی سیاست‌ها و ناتوانی مدیریت‌هاست. اما با توجه به راهبردهای مطرح شده در این مدل، می‌توان به گرایش به اشتغال دولتی - گسترش روحیه دلالی و واسطه‌گری اشاره نمود که در صورت اتخاذ و اجرای صحیح راهبردها، محقق خواهند گردید. لذا می‌توان گفت علیرغم تنگناهای موجود در کشور، اگر مدیران دستگاه‌های اجرایی و نمایندگان بتوانند با محوریت مدیریت ارشد

استان و همراهی و همکاری متنفذین و متاثرین استان در مرکز، مسیر همگرایی و همدلی را در پیش گیرند، فایق آمدن بر بزرگترین مانع توسعه ای استان یعنی ضعف مدیریت توانمند، دور از دسترس نخواهد بود. در این مرحله، هدف اصلی رسیدن به مقوله هسته ای یا محوری بود که بتواند تمامی مقولات به دست آمده را به نوعی پوشش دهد. اما از آنجا که ماهیت مقولات به دست آمده در مرحله کدگذاری باز با هم متفاوت بودند، لذا یافتن یک مقوله محوری که بتواند تمامی مقولات را پوشش دهد، سخت و مشکل است. بنابراین سعی گردید با بررسی و دقت بیشتر بتوان با دو مقوله محوری، تمامی مقولات به دست آمده را پوشش داد. نهایتاً دو مقوله موانع مدیریتی و شرایط محیطی به عنوان مقولات محوری انتخاب گردیدند.

همان طور که بیان گردید، در این تحقیق به منظور بررسی روایی، از روایی محتوایی استفاده شده است. برای بررسی روایی محتوایی به شکل کمی، از دو ضریب نسبی روایی محتوا و شاخص روایی محتوا استفاده می‌شود (شولتز و همکاران، ۲۰۱۳). برای سنجیدن روایی محتوایی پرسشنامه بین ۱۵ نفر از خبرگان تقسیم شد. مقادیر محاسبه شده برای این شاخص‌ها در جداول ۲ و ۳ بیان شده است.

جدول ۲- نتایج مربوط به شاخص ضریب نسبی روایی محتوایی

CVR	مقوله	کدگذاری انتخابی
۰/۸۳	موانع مدیریتی	مقوله اصلی
۰/۷۳	شرایط محیطی	
۰/۸۶	بحران انگیزه	شرایط مداخله گر
۰/۶	ریسک ناپذیری	
۰/۸۶	شکل‌گرایی	
۱	سرکوب فردیت	
۰/۷۳	خاص‌گرایی	شرایط علی
۰/۸۶	ناهنجاری سازمانی	
۰/۸۶	سیاست‌زدگی مدیران	
۰/۷۳	آنومی نهادی	
۰/۶	بوروکراسی منفی	شرایط زمینه‌ای
۰/۸۶	ضعف فرهنگ کار جمعی	
۰/۷۳	ضعف نظام آموزش	
۰/۸۸	قانون‌گریزی اجتماعی	
۰/۹۵	گرایش به اشتغال دولتی	راهبردها
۰/۹۳	گسترش روحیه دل‌آبی و واسطه‌گری	
۰/۸۵	فرهنگی بخش دولتی	پیامدها
۰/۹۱	رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم	
۰/۸۹	تقویت فرهنگ تولیدگریز	

با توجه به جدول ۲ مقادیر شاخص ضریب نسبی روایی محتوایی (CVR) که همگی بالاتر از ۰/۴۹ هستند؛ تمامی متغیرها از نسبت روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند و تعاریف عملیاتی با محتوای سؤالات آن‌ها مرتبط هستند.

جدول ۳- نتایج مربوط به شاخص روایی محتوایی

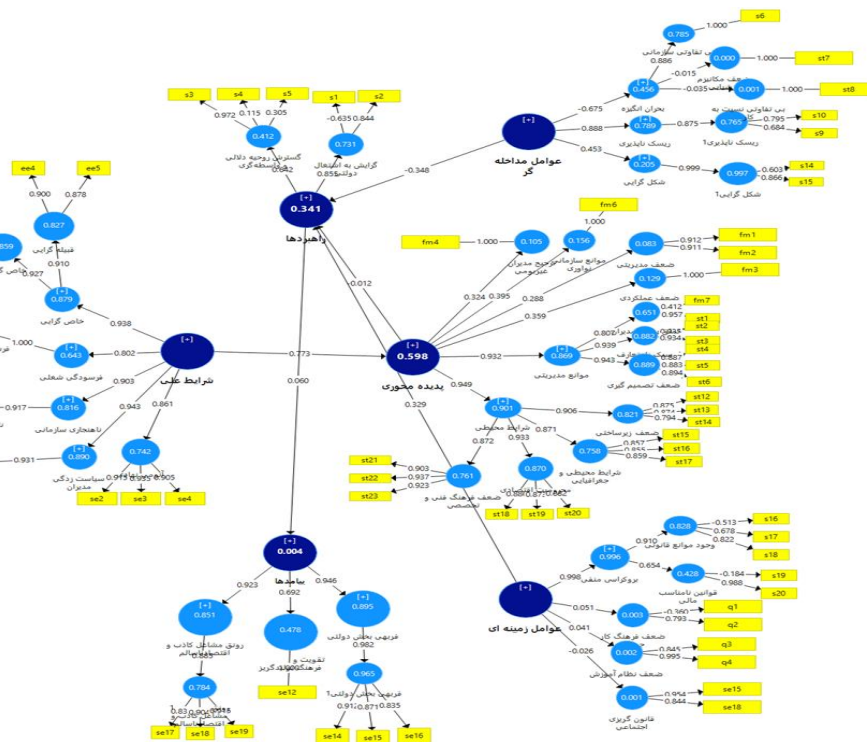
CVR	مقوله	کدگذاری انتخابی
۰/۹۳	موانع مدیریتی	مقوله اصلی
۰/۹۳	شرایط محیطی	
۱	بحران انگیزه	شرایط مداخله گر
۰/۹۳	ریسک ناپذیری	
۱	شکل گرایی	
۰/۸۶	سرکوب فردیت	
۰/۸	خاص گرایی	شرایط علی
۰/۸۶	ناهنجاری سازمانی	
۱	سیاست زدگی مدیران	
۱	آنومی نهادی	
۰/۹۳		
۰/۸۶	بوروکراسی منفی	شرایط زمینه ای
۰/۸۶	ضعف فرهنگ کار جمعی	
۰/۹۳	ضعف نظام آموزش	
۰/۹۱	قانون گریزی اجتماعی	
۰/۸۹	گرایش به اشتغال دولتی	راهبردها
۰/۸۸	گسترش روحیه دلالی و واسطه گری	
۰/۹۳	فرهنگی بخش دولتی	پیامدها
۰/۸۶	رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم	
۰/۸۵	تقویت فرهنگ تولیدگریز	

با توجه به جدول ۳ مقادیر شاخص روایی محتوایی (CVI) همگی بالاتر از ۰/۷۹ هستند؛ تمامی متغیرها از روایی محتوایی مناسبی برخوردار هستند و تمامی متغیرها از ارتباط مناسبی برخوردار هستند. نتایج شاخص کفایت نمونه گیری (KMO) و آزمون بارتلت در جدول ۴ بیان شده است و بر اساس آن مقدار sig کمتر از ۵ درصد است که نشان می‌دهد تحلیل عاملی برای شناسایی ساختار مدل عاملی مناسب است و فرض شناخته شده بودن ماتریس همبستگی رد می‌شود. و با توجه به مقدار KMO (معمولا برای مقادیر بیشتر از ۰/۶ مناسب است) تعداد نمونه برای تحلیل عاملی کافی است.

جدول ۴- جدول مربوط به آزمون KMO and Bartlett's

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		.715
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	5754.557
	df	15
	Sig.	.000

با توجه به اینکه مدل پژوهش حاضر، روابط بین چندین متغیر پنهان (متغیرهای اصلی پژوهش) را به طور همزمان اندازه‌گیری می‌کند، بنابراین به منظور تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیات از مدل‌سازی معادلات ساختاری استفاده شد. در این پژوهش برای کسب نتایج دقیق‌تر و برای آزمون مدل مفهومی پژوهش، از روش پی‌آل‌اس که یک تکنیک مدل‌سازی مسیر واریانس محور است و امکان بررسی نظریه و سنجه‌ها را به طور همزمان فراهم می‌سازد (فورنل و لارکر، ۱۹۸۱)، استفاده شد. در این روش دو مدل مورد بررسی قرار گرفت: مدل بیرونی که برای بررسی روابط میان شاخص‌ها (سؤالات پژوهش) با متغیرهای اصلی مربوط به خود استفاده می‌شود که در واقع معادل همان مدل اندازه‌گیری در روش‌های کوواریانس محور است. مدل درونی که بخش ساختاری مدل را می‌سجد و برای بررسی روابط میان متغیرهای پنهان (متغیرهای اصلی) که فرضیات تحقیق از روابط میان آنها شکل می‌گیرد، بکار می‌رود. برای بررسی مدل اندازه‌گیری فرضیات پژوهش، از آزمون‌های روایی و پایایی استفاده شد. معیارهای قابلیت اطمینان شاخص، مقدار ضریب آلفای کرونباخ و مقدار ضریب قابلیت اطمینان ساختاری برای پایایی سنجه‌ها و سازه‌ها و همچنین روایی همگرا و روایی واگرا برای شاخص‌های روایی مورد بررسی قرار گرفتند. در شکل ۲ خروجی مدل اندازه‌گیری برای مدل پژوهش در نرم افزار PLS استخراج شده است.

شکل ۲- خروجی مدل اندازه‌گیری در نرم افزار اسمارت پی‌آل‌اس

جهت تعیین پایایی سنجه‌ها در روش پی‌آل‌اس از بار عاملی آن‌ها استفاده شد و نتایج نشان داد که بار عاملی برای تمامی سنجه‌ها بالاتر از ۰/۴ می‌باشد. لذا وجود این سؤالات در مدل تحقیق منجر به ایجاد شاخص‌های روایی سازه می‌گردد و مورد تأیید می‌باشد. بررسی شاخص‌های پایایی ترکیبی سازه‌های تحقیق در جدول ۵ نشان می‌دهد که تمامی سازه‌های تحقیق این شرایط حداقلی را برای پایایی ترکیبی (حداقل ۰/۷) برآورده نموده و حتی در سطحی بسیار بالاتر از آن قرار دارند.

جدول ۵- بررسی شاخص‌های پایایی ترکیبی سازه‌های تحقیق

	Composite Reliability
آنومی نهادی	۰.۹۴۲
بحران انگیزه	۰.۸۳۵
بروکراسی منفی	۰.۷۸۰
گرایش به اشتغال دولتی	۰.۸۳۳
گسترش روحیه دلالتی و واسطه‌گری	۰.۹۱۶
فریبهی بخش دولتی	۰.۸۷۹
رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم	۰.۷۹۴
تقویت فرهنگ تولیدگریز	۰.۹۱۵
بی تفاوتی سازمانی	۱.۰۰۰
بی تفاوتی نسبت به کار	۱.۰۰۰
ترجیح مدیران غیربومی	۱.۰۰۰
تملق‌پذیری مدیران	۰.۶۷۳
خاص‌گرایی	۰.۹۴۶
خاص‌گرایی ۱	۰.۹۳۲
ریسک‌ناپذیری	۰.۸۲۵
ریسک‌ناپذیری ۱	۰.۷۰۸
سبک‌نامتعارف رهبری	۰.۹۳۲
سیاست‌زدگی مدیران	۰.۹۶۵
سیاست‌زدگی مدیران ۱	۰.۹۰۶
شرایط محیطی	۰.۹۵۰
شرایط محیطی و جغرافیایی	۰.۸۹۳
شکل‌گرایی	۰.۷۰۲
شکل‌گرایی ۱	۰.۷۰۹
ضعف تصمیم‌گیری	۰.۹۱۸
ضعف زیرساختی	۰.۸۸۵
ضعف عملکردی	۱.۰۰۰
ضعف فرهنگ فنی و تخصصی	۰.۹۴۴
ضعف فرهنگ کار جمعی	۰.۱۳۱
ضعف مدیریتی	۰.۹۰۸
ضعف مکانیزم ارزشیابی	۱.۰۰۰
ضعف نظام آموزش	۰.۹۱۹
فرسودگی شغلی	۰.۸۹۴
فرسودگی شغلی ۱	۰.۸۹۴
قانون‌گریزی اجتماعی	۰.۸۹۵
قبیله‌گرایی	۰.۸۸۳
قوانین نامناسب مالی	۰.۳۹۵
محروریت اقتصادی	۰.۹۱۲
موانع سازمانی نوآوری	۱.۰۰۰
موانع مدیریتی	۰.۸۷۸
ناهنجاری سازمانی	۰.۹۳۱
ناهنجاری سازمانی ۱	۰.۹۴۸
نقد مدیریت توسعه	۰.۴۹۹
وجود موانع قانونی	۰.۳۷۸

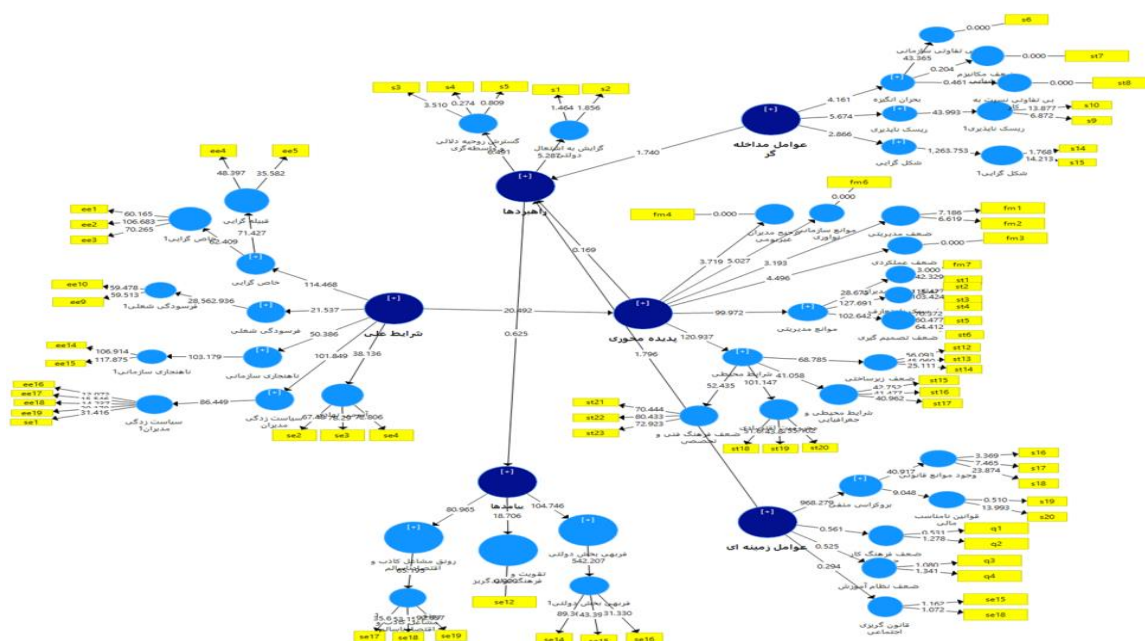
بررسی شاخص میانگین واریانس استخراج شده در تمامی سازه‌های تحقیق امتیاز این ضریب بسیار بالاتر از حد آستانه ۰/۵ که در نتایج چین (۱۹۹۸) بیان شده است می‌باشد و بنابراین سازه‌ها از نظر روایی همگرا در حد بسیار قابل قبولی می‌باشند. این بررسی به طور کامل در جدول ۶ ارائه شده است.

جدول ۶- روایی همگرایی سازه‌های تحقیق

	Average Variance Extracted (AVE)
آنومی نهادی	۰.۸۴۴
بحران انگیزه	۰.۷۷۷
بروکراسی منفی	۰.۷۱۷
گرایش به اشتغال دولتی	۰.۵۷۷
گسترش روحیه دلالی و واسطه‌گری	۰.۷۸۵
فرهنگی بخش دولتی	۰.۷۳۱
رونق مشاغل کاذب و اقتصاد ناسالم	۰.۷۶۲
تقویت فرهنگ تولیدگریز	۰.۸۱۶
بی تفاوتی سازمانی	۱.۰۰۰
بی تفاوتی نسبت به کار	۱.۰۰۰
ترجیح مدیران غیربومی	۱.۰۰۰
تملق‌پذیری مدیران	۰.۵۴۳
خاص‌گرایی	۰.۶۸۹
خاص‌گرایی ۱	۰.۸۲۰
راهبردها	۰.۳۴۹
ریسک‌ناپذیری	۰.۷۳۲
ریسک‌ناپذیری ۱	۰.۵۵۰
سبک‌نامتعارف رهبری	۰.۸۷۳
سیاست‌زدگی مدیران	۰.۶۴۶
سیاست‌زدگی مدیران ۱	۰.۶۶۰
شرایط علی	۰.۵۸۶
شرایط محیطی	۰.۶۱۶
شرایط محیطی و جغرافیایی	۰.۷۳۵
شکل‌گرایی	۰.۵۵۴
شکل‌گرایی ۱	۰.۵۵۷
ضعف تصمیم‌گیری	۰.۷۸۸
ضعف زیرساختی	۰.۷۲۰
ضعف عملکردی	۱.۰۰۰
ضعف فرهنگ فنی و تخصصی	۰.۸۴۸
ضعف فرهنگ کار جمعی	۰.۳۷۹
ضعف مدیریتی	۰.۸۳۱
ضعف مکانیزم ارزشیابی	۱.۰۰۰
ضعف نظام آموزش	۰.۸۵۱
عوامل زمینه‌ای	۰.۳۱۷
عوامل مداخله‌گر	۰.۳۳۹
فرسودگی شغلی	۰.۸۰۸
فرسودگی شغلی ۱	۰.۸۰۸
قانون‌گریزی اجتماعی	۰.۸۱۱
قبیله‌گرایی	۰.۷۹۰

	Average Variance Extracted (AVE)
قوانین نامناسب مالی	۰.۵۰۵
محرومیت اقتصادی	۰.۷۷۵
مهندسی فرهنگی	۰.۵۵۸
موانع سازمانی نوآوری	۱.۰۰۰
موانع مدیریتی	۰.۷۹۲
ناهنجاری سازمانی	۰.۷۲۸
ناهنجاری سازمانی ۱	۰.۹۰۱
نقد مدیریت توسعه	۰.۷۵۰
وجود موانع قانونی	۰.۴۶۶
پدیده محوری	۰.۴۷۸
پیامدها	۰.۵۸۰

برای بررسی روایی و اگر جذر میانگین واریانس‌های استخراج شده برای هر سازه با ضرایب همبستگی بین سازه‌ها مقایسه گردید (داوری و رضازاده، ۱۳۹۳). نتایج در بررسی معیار فورنل لاکر نشان داد که مقادیر موجود در روی قطر اصلی ماتریس (ریشه دوم مقادیر واریانس شرح داده شده (AVE))، از کلیه مقادیر موجود در سطر و ستون مربوطه بزرگ‌تر می‌باشند که این امر نیز نشان دهنده همبستگی شاخص‌ها با سازه وابسته به آنهاست. با توجه به نتایج به دست آمده از مدل اندازه‌گیری در نرم افزار Smart PLS که در بررسی روایی و پایایی مدل نشان داده شد، تمامی نتایج به دست آمده در مدل اندازه‌گیری مورد تأیید قرار می‌دهند. لذا نتیجه می‌گیریم که مدل از برازش مناسبی برخوردار است. بنابراین مدل نهایی توانسته است به گونه مناسبی روابط بین سؤالات توصیف کننده متغیر را بیان کند. در مرحله بعد تحلیل مسیر (یا همان مدل ساختاری) بررسی گردید. بخش مدل ساختاری، برخلاف مدل اندازه‌گیری، تنها متغیرهای پنهان همراه با روابط بین آنها را مورد بررسی قرار می‌دهد و برای این منظور از تابع Bootstrapping استفاده شد. خروجی مدل ساختاری در شکل ۳ نمایش داده شده است.

شکل ۳- خروجی مدل ساختاری در نرم افزار اسمارت پی آل اس

در نهایت برای برازش مدل از SRMR (معیار میانگین اختلاف بین داده‌ها) استفاده شد. در این پژوهش شاخص SRMR مقداری در حدود ۶ صدم می‌باشد که مقدار مطلوبی است، بدین معنی که کلیت مدل از برازش مناسبی برخوردار است.

نتیجه‌گیری

موضوع توسعه یکی از موضوعاتی است که نه تنها در حوزه‌ی جامعه‌شناسی توسعه، بلکه در بسیاری از حوزه‌های جامعه‌شناسی به‌طور اخص و علوم اجتماعی، به‌طور اعم، مورد بحث قرار می‌گیرد. جامعه‌شناسان توسعه، مقوله‌ی توسعه را در برابر مقوله‌ی رشد قرار می‌دهند. مفهوم رشد به پیشرفت و ترقی جامعه در ابعاد مادی و عینی، به‌ویژه تولید اقتصادی، اشاره دارد، در حالی که مفهوم توسعه در بردارنده‌ی پیشرفت و ترقی جامعه در تمامی ابعاد زندگی است (ادهمی و هاتفی، ۱۳۹۶). از این‌رو، در ادبیات مربوط به توسعه از توسعه‌ی اقتصادی، توسعه‌ی سیاسی، توسعه‌ی اجتماعی، توسعه‌ی فرهنگی و توسعه‌ی انسانی سخن به میان می‌آید. ایلام در طول بیش از نیم قرن که از تلاش‌های توسعه و هدفمند برنامه‌ریزی شده کشور می‌گذرد، با تاخیری زیاد و زیان بار روبه‌رو بوده است. با این وجود آنچه که نگران‌کننده است، ادامه فاصله و استمرار خلائی است که همچنان بین شاخص‌های توسعه در ایلام، با شاخص‌های توسعه مناطق و استان‌های دیگر کشور، مشهود و موجود است و این در حالی است که منابع قابل توجهی به‌ویژه در یک دهه اخیر از محل اعتبارات جاری و عمرانی دولت به این مناطق اختصاص داده شده است. استان ایلام با داشتن بیش از ۴۰۰ کیلومتر مرز مشترک با عراق تحت تاثیر شرایط سیاسی و اقتصادی ناشی از موقعیت مرزی قرار گرفته است. این استان مرزی با وجود داشتن منابع عظیم نفتی، آب و هوای مناسب برای توسعه کشاورزی و دامپروری و نیروی انسانی کارآمد از جمله استان‌های توسعه نیافته کشور است به طوری که از نظر زیر ساخت‌های عمرانی از جمله راه‌های مواصلاتی، شهرک‌های صنعتی، صنایع تبدیلی و... در جایگاه آخر کشور قرار دارد. از مهمترین عوامل طبیعی، جغرافیایی و زیرساختی در استان که موجب عدم رغبت سرمایه‌گذاران برای سرمایه‌گذاری در استان شده است می‌توان به مواردی چون پایین بودن جمعیت و کوچکی مساحت استان، سخت‌گذر بودن، وجود موانع طبیعی - کوهستانی و انزوای جغرافیایی استان نسبت به مراکز عمده فعالیت اقتصادی کشور، ضعف زیرساختها نظیر شبکه راه‌های مناسب، فراهم نبودن امکان پرواز از فرودگاه ایلام به شهرهای مختلف کشور به جز پایتخت و همچنین سایر کشورهای منطقه، عدم اتصال استان به راه‌آهن سراسری، ضعف مراکز علمی، دانشگاهی و تحقیقاتی اشاره کرد. نبود تعامل مناسب بین دستگاه‌های اقتصادی و اداری، حاکم بودن دیدگاه بخشی‌نگر در سیستم اداری استان، عدم وجود تعامل مناسب بین مدیران استان با سفرا و دیپلماتهای کشورهای خارجی مقیم ایران و ایرانیان مقیم خارج از کشور برای معرفی استان و جذب سرمایه‌گذاری خارجی، عدم وجود سایت و پورتال به چندین زبان بین‌المللی برای معرفی توانمندیها و ظرفیتهای اقتصادی استان از مهم‌ترین موانع در حوزه مدیریتی و اداری استان برای جذب سرمایه‌گذاری خارجی است.

در رابطه با همسویی نتایج این پژوهش با نظریه‌های ذکر شده در فصل دوم می‌توان گفت که از منظر جغرافیایی ریچارد پیت، نوسازی را فرآیندی می‌داند که طرح تاریخی را باید با قرار دادن بالاترین مراحل رشد در یک منطقه مرکزی، (اروپا و ایالات متحده) و مابقی جهان را به عنوان مجموعه‌ای از مناطق پیرامونی در نظر گرفت، که هر کدام معرف مرحله‌ای از گذشته هستند، بر زمان حال پافشاری می‌کنند و از طریق اشاعه و گسترش تغییرات نوآورانه منتظر دگرگونی هستند. بطوری که «تورستن هگستراند» این نوآوری‌ها را به عنوان موج تغییراتی می‌داند که در بعد مکان حرکت می‌کنند و به تدریج به خاطر اصطکاک (بهم رسیدن) فاصله‌ها قدرت خودشان را از دست می‌دهند در نتیجه مناطق نزدیک به خاستگاه نوآوری، تغییرات را زودتر دریافت می‌کردند، در حالی که مناطق دورتر این تغییرات را بعداً بدست می‌آورند. لذا با توجه به دور بودن استان ایلام از پایتخت و به تبع آن شرایط محیطی که نیز به عنوان مقوله محوری شناخته شده است نظریه نوسازی با شرایط محیطی استخراج شده در این رساله همسو می‌باشد. همچنین در رابطه با نظریه شومپتر در رابطه با فضا و جو اجتماعی نیز می‌توان گفت که مقصود شومپتر از مفهوم شرایط اجتماعی، سیاسی و روانی است که کارفرماها باید در آن شرایط نقش خود را ایفا کنند. این کارگزاران اقتصادی باید در این فضا از اصول و عقاید اجتماعی تصویر و درک کاملاً درستی داشته باشند تا بتوانند به شیوه مطلوبی اقدامات خود را انجام دهند. در ضمن در تغییر قوانین اجتماعی باید سود و زیان دستگاه‌های اقتصادی را در نظر داشت. به نظر شومپتر یکی از راه‌های مشخص کردن وضعیت فضا و جو اجتماعی چگونگی توزیع درآمدهاست. به نظر او پاره‌ای از قوانین که موجب توزیع نامناسب درآمدها و کاهش سود می‌شود، بر روحیه کارفرمایی در جهت منفی و دلسردی آنها تأثیر گذار خواهد بود. بنابراین بر اساس این نظریه و همچنین کدهای مستخرج از فصل چهارم نیز می‌توان اشاره نمود که عوامل و موانع مدیریتی و همچنین ضعف نهادهای مدیریتی باعث دلسردی سرمایه‌گذاران خارجی جهت سرمایه‌گذاری در این استان و به تبع آن توسعه نیافتگی شده است.

همچنین نهادگرایان، عامل اصلی موفقیت انقلاب صنعتی را در آشتی بین علم و فن (صنعت و دانشگاه) و نهادینه شدن علوم کاربردی می‌دانند که این تلفیق و همسویی با بهره گرفتن از نهادها به وجود آمده است. دولت به عنوان تنظیم‌کننده و ناظر و مجری قراردادهای و قوانین، زمینه لازم برای رشد و شکوفایی اقتصادی را به وجود می‌آورد. هر انقلاب اقتصادی که سرآغاز رشد و توسعه اقتصادی است، دارای دو ویژگی مهم است. نخست، تحولات اساسی در ظرفیتهای مولد جامعه به دلیل افزایش در ذخیره دانش و دوم، تحولات سازمانی به منظور تشخیص و به‌کارگیری ظرفیتهای مولد. در کشورهای توسعه یافته، این دو ویژگی با هم وجود داشته و تمدن غربی را به وجود آورده است. اما در برخی از کشورهای در حال توسعه، با به وجود آمدن ذخیره دانش و وفور سرمایه انسانی، شاهد چنین تحولاتی نیستیم. بنابراین امروزه مشکل اساسی کشورهای جهان سوم نبود تحولات سازمانی در به‌کارگیری ظرفیتهای مولد است. هر سازمان صنعتی در محیط فعالیت خود، با یکسری از محدودیتهای قانونی مواجه است که ناکارایی نهادهای بخش عمومی عامل ایجادکننده آن است. بخش عمومی با استفاده از صرفه‌جویی‌های حاصل از مقیاس، حمایت از قراردادهای، پشتوانه اجرایی عدالت اجتماعی، امنیت، سرمایه اجتماعی و نظایر آنها محیط مناسبی را برای پیشرفت سازمان‌های صنعتی و رشد و توسعه اقتصادی کشور فراهم می‌کند. گام نخست افزایش سرمایه‌گذاری در یک کشور، تشویق سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و تسهیل فرآیند جذب سرمایه است. بوروکراسی سنتی در اصل بر پایه تقسیم کار و محول کردن هر وظیفه به یک اداره یا بخش مشخص پی‌ریزی شده است و تا زمانی که فعالیت محول شده بر یک واحد بوروکراتیک تک‌بعدی باشد، دشواری‌چندانی در ایفای نقش بوروکراسی مطرح نمی‌شود ولی آنگاه که بوروکراسی با فعالیتهای چند بعدی مواجه می‌شود سوء‌کاردهای آن بروز می‌کند. طولانی شدن فرآیند، تداخل مقررات و قوانین و درخواستهای موازی از ارباب رجوع از سوء‌کاردهای مهمی است که در این مرحله آشکار می‌شود. به تدریج که بر مشکلات افزوده می‌شود، اصلاحات در ساختار بوروکراسی نیز ضرورت می‌یابد.

با توجه به نتایج حاصل از این پژوهش و بر اساس مقوله‌های محوری مستخرج از کدگذاری می‌توان "دوگانه بوم و سیاست" را به عنوان نظریه‌این پژوهش در نظر گرفت. در توضیح این نظریه نیز می‌توان گفت که شرایط محیطی که شامل محدوده جغرافیایی، زیرساختی و ..... می‌باشد باعث عدم توسعه صنعت در استان گردیده است. همچنین بحث سیاست که به موانع مدیریتی اشاره دارد و موانع مدیریتی نیز در دو سطح کلان (دستگاههای دولتی و نهادها) و مدیریت واحدهای تولیدی صنعت می‌باشد نیز از عوامل اصلی توسعه نیافتگی صنعتی استان ایلام به شمار می‌رود. از این رو در پاسخ به سوالات پژوهش می‌توان گفت که هدف این پژوهش شناسایی موانع توسعه صنعت در استان ایلام می‌باشد که بر اساس کدگذاری‌های انجام شده عوامل علی، مداخله گر، زمینه‌ای، پیامدها و راهبردهای این پژوهش به شرح زیر می‌باشد.

شرایط علی: این شرایط باعث ایجاد و توسعه پدیده یا طبقه محوری می‌شوند که شامل: خاص‌گرایی، فرسودگی شغلی، ناهنجاری سازمانی، سیاست زدگی مدیران می‌باشد.

شرایط زمینه‌ای: به شرایط خاصی که بر کنش‌ها و تعاملات تأثیر می‌گذارند، گفته می‌شود. این شرایط را مجموعه‌ای از مفاهیم و طبقه‌ها یا متغیرهای زمینه‌ای تشکیل می‌دهند و در مدل معرفی شده عبارت‌اند از: بوروکراسی منفی، ضعف نظام آموزش و ضعف فرهنگ کار جمعی

شرایط مداخله‌گر: شرایط عامی هستند که مجموعه‌ای از متغیرهای میانجی و واسط را تشکیل می‌دهند و راهبردها هم از آنها متأثر می‌شوند که دارای زیرمجموعه‌های ذیل می‌باشند: بحران انگیزه، شرایط محیطی، ریسک ناپذیری و شکل‌گرایی پیامد(ها): برخی از طبقه‌ها بیانگر نتایج و پیامدهایی هستند که در اثر اتخاذ راهبردها به وجود می‌آیند. در پژوهش حاضر، فریبی بخش دولتی - رونق مشاغل کاذب و اقتصادناسالم، تقویت و فرهنگ تولیدگریز، در زمره پیامدها می‌باشند.

راهبردها: بیانگر رفتارها، واقعیت‌ها و تعاملات هدف‌داری هستند که تحت تأثیر شرایط مداخله‌گر و بستر حاکم، حاصل می‌شوند. در این پژوهش گرایش به اشتغال دولتی - گسترش روحیه دلالی و واسطه‌گری در زمره راهبردهای این پژوهش می‌باشند.

در رابطه با همسویی نتایج این پژوهش با مطالعات انجام شده می‌توان به مطالعات شهرکی (۱۳۹۲)، درخشان درآبی و محنت فر (۱۳۹۹)، کشاورزیان پیوستی و چنرک (۱۳۸۵) و سعادت یار و همکاران (۱۳۹۷) اشاره نمود.

منابع

۱. ادهمی، عبدالرضا، و هاتفی، عباس. (۱۳۹۶). زمینه‌های فرهنگی توسعه اقتصادی و عوامل اجتماعی مرتبط با آن. نشریه جامعه‌شناسی اقتصادی و توسعه، پاییز و زمستان ۱۳۹۶ (۲).
۲. ازکیا، مصطفی. (۱۳۷۸). جامعه‌شناسی توسعه و توسعه نیافتگی روستایی ایران (چاپ هشتم). تهران: انتشارات اطلاعات.
۳. افروغ، عماد. (۱۳۹۳). ما و جهاتی شدن. تهران: شرکت انتشارات سوره مهر.
۴. اکبری، حسین، صدیق ورعی، غلامرضا، و سالار، علی. (۱۳۹۸). بررسی طولی - ملی (۲۰۱۴-۱۹۹۰) نقش سرمایه اجتماعی در توسعه صنعتی. مدیریت سرمایه اجتماعی، ۶(۲)، تابستان ۹۸.
۵. ایرنا. (۱۳۹۸). مشکلات ساختاری در صنعت خودرو. ۲۴ شهریور ۱۳۹۸، ۵۱:۰۸. کد خبر: ۱۰۴۰۶۸.
۶. ایزنشات، س. ن. (۱۳۷۷). شکست‌های نوسازی. فصلنامه ارغنون، ۱۳، ۱۹۱-۲۰۸. ترجمه هاله لاجوردی.
۷. پاپلی، محمدحسین. (۱۳۸۱). سنت، مدرنیته. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، ۱۷(۳-۲)، ۳۱.
۸. پارسی، حمیدرضا، و کیایی، حوری. (۱۳۹۵). تأثیر توسعه صنعتی بر وضعیت اجتماعی مردم شهر عسلویه و نقش رسانه‌ها در مشارکت محلی. فصلنامه مطالعات و تحقیقات اجتماعی در ایران، ۵(۹).
۹. پیت، ریچارد، و ویک، الین هارت. (۱۳۸۴). نظریه‌های توسعه (ترجمه مصطفی ازکیا و دیگران). تهران: نشر لویه.
۱۰. توسلی، غلامعباس. (۱۳۷۱). نظریه‌های جامعه‌شناسی. تهران: انتشارات سمت.
۱۱. تی، بی. باتومور. (۲۰۰۵). جامعه‌شناسی (ترجمه سیدحسن کلمچاهی). تهران: کتاب‌های جیبی.
۱۲. داوری، علی، و رضا زاده، آرش. (۱۳۹۳). مدل‌سازی معادلات ساختاری با نرم‌افزار. تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی.
۱۳. درخشانی درآبی، کاوه، و محنت‌فر، یوسف. (۱۳۹۹). رتبه‌بندی عوامل مؤثر بر توسعه صنعتی: مطالعه موردی استان لرستان. فصلنامه علمی پژوهش‌های رشد و توسعه اقتصادی، ۱۰(۳۹)، ۱۳۳-۱۴۸.
۱۴. روکس، بروف، و رایان، بروس. (۱۳۶۹). نظریه‌های توسعه نیافتگی (ترجمه علی هاشمی گیلانی). تهران: سفیر.
۱۵. ریتزر، جورج. (۱۳۷۴). بنیان‌های جامعه‌شناختی (ترجمه تقی آزادارمکی). تهران: نشر سیمرغ.
۱۶. ساعی، احمد. (۱۳۷۷). مسائل سیاسی اقتصادی جهان سوم. تهران: سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها (سمت).
۱۷. سعادت یار، فهیمه سادات، وظیفه، زهرا، یعقوبی، نورمحمد، و روشن، سیدعلیقلی. (۱۳۹۷). بررسی موانع و محدودیت‌های پیش روی خوشه صنعتی: یک مطالعه کیفی. چشم‌انداز مدیریت بازرگانی، ۱۷(۳۳)، ۱۵۰-۱۲۱.
۱۸. سلیمی‌فر، علی. (۱۳۸۲). اقتصاد توسعه. تهران: انتشارات موحد.
۱۹. شهرکی، علیرضا. (۱۳۹۲). بررسی و رتبه‌بندی موانع توسعه صنعت و ارائه راهکارهای توسعه آن در استان سیستان و بلوچستان. بهبود مدیریت، ۷(۴)، ۶۷-۸۲.
۲۰. غزانی، عزت‌الله، بیژنی، مسعود، و چیذری، محمد. (۱۳۹۷). تحلیل اثرات سرمایه اجتماعی در رونق گردشگری طبیعی روستاهای هدف استان مازندران. مجله اقتصاد فضا و توسعه روستایی، ۷(۴)، زمستان ۱۳۹۷.
۲۱. غفاری، غلامرضا، و ازکیا، مصطفی. (۱۳۹۳). جامعه‌شناسی توسعه. تهران: انتشارات کیهان.
۲۲. قاسمی، یارمحمد. (۱۳۸۷). ارزیابی نحوه مدیریت توسعه در ایران. نامه علوم اجتماعی، ۱۶(۳۳).
۲۳. قربانی، فاطمه. (۱۳۹۵). توسعه گردشگری با تأکید بر فرهنگ و هنر. فصلنامه گردشگری، ۹(۳۵).
۲۴. کشاورزبان پیوستی، اکبر، و عظیمی چنقز، علی. (۱۳۸۷). بررسی موانع نهادی سرمایه‌گذاری صنعتی: مطالعه موردی استان آذربایجان غربی. مجله اقتصادی، ۸(۸۱ و ۸۲)، ۶۹-۱۰۴.
۲۵. لرنر، دانیل. (۱۳۸۳). گذر از جوامع سنتی با نوسازی خاورمیانه (ترجمه غلامرضا خواجه‌سروی). تهران: انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی.
۲۶. نیلی، مسعود، و همکاران. (۱۳۸۲). خلاصه مطالعات طرح استراتژی توسعه صنعتی کشور. تهران: موسسه انتشارات علمی دانشگاه صنعتی شریف.

۲۷. واگو، استفان. (۱۳۷۲). درآمدی بر تئوری‌ها و مدل‌های تغییرات اجتماعی (ترجمه احمد غروری‌زاده). تهران: موسسه انتشارات جهاد دانشگاهی.

28. Abraham, M. Francis. (1997). *Modern sociological theory*.
29. Eisenstadt, S. N. (1960). *Modernization: Protest and change*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.
30. Fornell, C., & Larcker, D. F. (1981). Evaluating structural equation models with unobservable variables and measurement error. *Journal of Marketing*, 18(1), 39-50.
31. Lawson, R. B., & Shen, Z. (1998). *Organizational psychology: Foundation and application*. Oxford University Press.
32. Moor, E., & Wiler, M. (1965). *The impact of industry*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
33. Pearce, Charles Kimber. (1997). *Walt Whitman Rostow rhetoric of modernization: Cold War economic foreign policy advocacy and social scientific argumentation (Ph.D. thesis)*. State University of Pennsylvania.
34. Ranis, G., Stewart, F., & Ramirez, A. (2013). Economic growth and human development. *World Development*, 8(2), 45-61.
35. Sabatier, P. A., & Weible, C. M. (2007). The advocacy coalition framework: Innovations and clarifications. In *Theories of the policy process* (pp. 189-220). Westview Press.
36. Thity, Christian. (2005). *Urbanization in relation to socio-economic development (Ph.D. thesis)*. University of Akron.
37. Ward, Robert. (1969). Political modernization. *World Politics*, 15(4), 523-535.